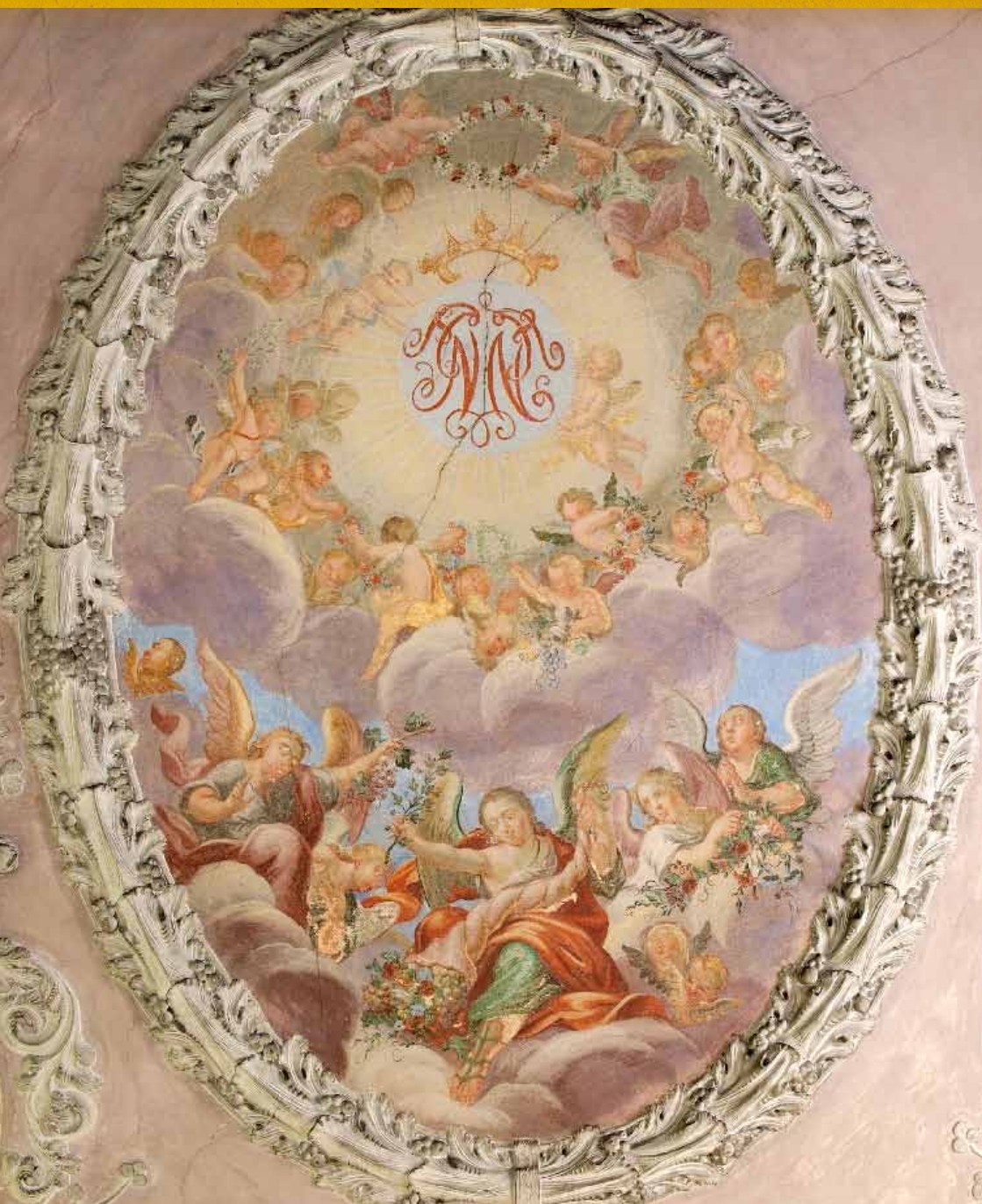

SOKOLOVSKO

Č. 3
2012

V. Prokop – Kostel sv. Jiljí v Kostelní (1994), lavírovaná kresba perem a tuší (viz článek na str. 2).

Chlum Svaté Maří – Stevensova skica TE PROPHETARUM, fotografie 2012 © Národní galerie v Praze (viz článek na str. 4).

Současná podoba fresky po přemalbách, foto V. Prokop (viz článek na str. 4).

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

Obsah:

Vladimír Prokop, vzpomínka na učitele a historika (<i>Vladimír Prokop ml.</i>).....	2
Fresky Jana Jakuba Stevensa v poutním kostele v Chlumu Svaté Maří (<i>Vladimír Prokop, Lukáš Smola</i>)	4
Eliáš Dollhopf, barokní malíř západních Čech (<i>Zbyněk Černý</i>).....	8
Dva osudy z jedné rodiny (<i>Helena Kavková</i>)	10
O srpnových událostech před šesti sty lety na kraslickém hradu (<i>Stanislav Meinel</i>).....	15
Rok 1968 na Sokolovsku – 1. část (<i>Michal Makaj</i>)	17
Vzpomínky četníka Bohumila Hájka na působení na Sokolovsku (<i>Josef Macke</i>).....	21
Vánoce v poli (<i>Petr Rojík</i>)	26
Děs na samotě Doyscherhofu 1926 aneb malé povídání o kousku historie Slavkovského lesa a jednom hrůzném zločinu (<i>Petr Rejsek</i>)	28
Odhalení pamětní desky Karlu Josefu Heidle- rovi v Sokolově (<i>Michael Rund</i>).....	31
Úzkorozchodné železnice na Sokolovsku 3. část (<i>Rudolf Tyller</i>)	33
Národní přírodní rezervace Rolavská vrcho- viště (<i>Jiří Hejkal</i>)	36
Opomíjená místa v krajině II. – Rybníčky nad Hlavnem (<i>Petr Krása</i>)	39

Slovo redakce

Autentický folklór

Čas od času jsme si v našem časopise položili otázku, co tvoří náš autentický sokolovský folklór. Pokusil jsem se najít odpověď v teorii, ale ta je dobrá tak pro bakalářské práce, normální člověk tomu nerozumí. Nebudu určitě daleko od pravdy, když budu pod pojmem „folklór“ rozumět lidovou kulturu s tradicí. Možná, že se někdo „ofrní“, ale já do této kategorie zařazuji například Hornickou pouť v Sokolově, Vánoční trhy na hradě v Lokti nebo tradiční Májové pouti na Chlumu Sv. Maří. Na mnoha místech našeho regionu se rozvinula tradice masopustů, pálení čarodějnic nebo třeba oslava příjezdu sv. Martina na bílém koni. Když se důkladněji podíváme na tento náš současný sokolovský folklór, něco podstatného v něm chybí. Je to vazba na autentickou dlouhodobější historii. Proto bych si přál, kdybychom se mohli pochlubit něčím, co nikde jinde nemají. A pak nezbude, než se obrátit o pomoc k historii, tedy zjevně a jasně k historii „egerlandské“, což je bohužel pro mnohé totéž jako bych napsal nacistické. Chtěl bych ale myšlenku návratu k „egerlandským“ tradicím i ze strany nás Čechů hájit. Je neopomenutelným faktem, že žijeme v kulturní krajině, kterou vytvářeli z větší části Němci, pyšníme se kulturním dědictvím v podobě hradů, kostelů, památkových městských a vesnických zón, technických památek, které ovšem vytvořili zase z větší části Němci, chcete-li „Egerlandáci“. Nemůžeme popřít, že z hlediska kulturního právě toto jsou naši předci. Sdílíme dnes prostor, který po staletí vytvářeli, považují proto za nanejvýš logické začít sdílet i lidové tradice a navrátit se k jejich folklóru. Z mnoha setkání začínám pocítovat, že pro přihlášení se k této tradici nazrála doba.

Miroslav Makovička

Titulní strana: Eliáš Dollhopf – freska Oslava jména Anna z kostela sv. Anny v Horním Slavkově, foto L. Smola, NPÚ Loket (viz článek na str. 8).

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska
Ročník 3, číslo 3 / 2012
Vydává: MAS Sokolovsko, o. p. s
Editor: Ing. Miroslav Makovička
Redakce: v.bruzenak@seznam.cz
Údaje o distribuci: <http://mas-sokolovsko.eu>

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák
Redakční rada: Ing. Miroslav Makovička, PhDr. Vladimír Bružeňák, Ing. Petr Krása, Ing. Michael Rund
Registrační číslo: MK ČR E 19466
 Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

Vladimír Prokop, vzpomínka na učitele a historika

Není určité obvyklé, aby autorem memoárového textu byl vlastní syn dotyčného. Jenže mnohé informace a souvislosti jsou nadále známé jen v rodinném kruhu, a tak mně snad bude ona „poznaná nutnost“ prominuta, tím spíše, když letos na podzim uplynulo od otcova úmrtí plných 10 let...

Přestože je pedagogické, literární i výtvarné dílo Vladimíra Prokopa neodmyslitelně svázáno téměř výlučně se sokolovským regionem, tak celé mládí je spjato s východními Čechami. Narodil se 9. dubna 1936 do rodiny českého učitele Josefa Prokopa, který se rozhodl, že v rámci prvorepublikové osvěty a sociální jistoty pomůže vzdělávat děti na východě Slovenska. Proto není místem narození obec Hlušíčky na Novobydžovsku, odkud pocházeli oba rodiče, ale obec Rožkovany u Sabinova (brzy nato se rodina vrátila do Čech). Po absolvování povinné školní docházky začal Prokop studovat od roku 1951 gymnázium v nedalekém Novém Bydžově.

A protože bylo od počátku zřejmé, že má nevšední výtvarný talent, docházel na soukromé hodiny k akademickému malíři Jaroslavu Kutmanovi (mimořádně, je uveden i v legendárním lexikonu Prokopa Tomana). Mladý student kreslil a maloval vše, co mu venkovské prostředí nabízelo – nesčetné krajiny, tisíce studií domácího zvířectva, koní v maštali apod., to vše samozřejmě in natura. Bez jím malovaných kulis se neobešel ani divadelní spolek v obci (když jsem jezdil na prázdniny ke své babičce, rád jsem se prohřábal na špýcharu stohy kartónů s figurálními kompozicemi válečných výjevů, zejména z doby husitské). Vedle toho se učil u svého otce hrát na housle, vždyť to v té době patřilo k samozřejmým dovednostem každého učitele, hrával snad na všech venkovských „tancovačkách“ v rozlehlém okolí. Před maturitou roku 1954 absolvoval přijímací zkoušky na Akademii výtvarných umění v Praze, ale ze sta uchazečů jich bylo přijato jen šest. Roztřpen a zklamán se rozhodl studovat Vyšší pedagogickou školu UK v Praze, obor ruský jazyk a hudební výchova (1956), ale na „výtvarno“ nezanevřel – se svolením profesora Cyrila Boudy chodil do jeho ateliéru figurální kresby.

Po ukončení studia nastoupil na svou první kantorskou štaci. Umístěnka ho poslala do Meziměstí na Broumovsku, ale již v říjnu 1956 nastoupil k pohraniční strážní v Kovářské v Krušných horách. Celých 27 měsíců tak „bránil“ zde a později v Karlových Varech socialistickou vlast a současně se souborem hrával snad ve všech posádkách Sudet. Zde, v západním pohraničí, se v lednu 1959 oženil, a tím definitivně stvrdil podobu následných desetiletí. Roku 1959 začal učit na škole v Novém Sedle a současně vystudoval dějepís v Plzni (1962). Právě zde, v ryzě německém prostředí, se poprvé začal vážně zajímat o regionální historii. Jezdil po kraji, pořizoval fotodokumentaci (koupelna tak byla trvale okupována), vášnivě kreslil památky, po nocích překládala s pomocí manželky německou literaturu, jezdil do archivů a pořizoval opisy. Takto ho znala celá rodina – v noci u kuchyňského stolu, až do ranních hodin, v oparu cigaretového kouře. Tato téměř obrozenecká činnost byla ve své době velice důležitá, vždyť dějiny Sokolovska měly jen své německé mutace, navíc hektické peripetie pohraničí (válka, odsun, zánik obcí, vojenský prostor, dolová činnost) přinášely další nezmapovaná témata (obdobnou činnost prováděl také učitel Václav Němec). Přes čtyřicet(!) let publikoval Prokop v regionálním tisku, zejména v *Sokolovské jiskře* nebo v *Týdeníku Sokolovska*.

Články i rozsáhlejší seriály se věnovaly zejména obecné historii (například třicetileté válce), těžářství, umění, osobnostem, dějinám školství, zaniklým obcím, kostelům, mlýnům nebo hamrům. Navíc, poutavé a srozumitelné texty byly doprovázeny stovkami vlastních perokreseb, mnohdy lavírovaných (tyto kresby doprovázely i publikace jiných autorů).

Roku 1966 se stal Prokop ředitelem II. ZŠ v Habartově a hned zkraje se věnoval především zdokumentování tragických událostí ze dne 13. září 1938. Ještě od žijících příbuzných zavražděných četníků získal autentické výpovědi a nakonec vytvořil ve škole pamětní síň. Následující léta lze shrnout do tohoto řetězce: kantořina, vedení pěveckých sborů, přednášky, besedy, housle, výpravy po regionu, archivy, úporná literární dřina, ale také zcela nezdravý životní styl. Měl jeden dar – dokázal poutavě vyprávět a celé generace žáků právě na tuto schopnost vzpomínají. Roku 1977 byl jmenován okresním školním inspektorem, o dva roky později se přestěhoval do Sokolova a po listopadu 1989 působil ještě několik let jako zástupce ředitele na II. ZŠ v Sokolově.

V pestré životní mozaice nesmí určitě scházet kronikářská činnost. Několik let vedl kroniku Habartova a po příchodu do okresního města psal až do roku 2001 kroniku Sokolova. I v tomto případě doprovázel zápisy svými ilustracemi, stejně tak ale kreslil do kroniky svého otce, jenž desetiletí vedl kroniku Hlušiček. Je skutečným autorem původního znaku Habartova (1975) a je rovněž autorem novodobé, dodnes legitimní podoby znaku Sokolova (1992). A snad pro úplnost – od roku 2002 nese Prokopovo jméno jedna z nových sokolovských ulic na Šenvertě.

V. Prokop – Pohled na Horní Slavkov (1996, kresba perem a tuší).

popularizátory regionální historie a že svým dílem „vybudoval“ zázemí pro badatelskou činnost dalších generací. Začal v podmínkách, kdy se vztah nového obyvatelstva k regionu teprve utvářel a kdy česky sepsované dějiny ve svém důsledku napomáhaly vytvářet pocit patriotismu, který je u dnešních generací již zřetelný. A v tomto kontextu je také nutno jeho osobnost posuzovat.

Vladimír Prokop zemřel 26. října 2002 v Sokolově. Sice náhle, ale v důsledku své kuřácké vášně. Z jeho portfolia publikací o regionu lze připomenout **Z historie Habartova** (1978), **Sokolov - z dějin města a jeho škol** (1994), **Kapitoly z dějin Sokolovska** (1994) nebo **Březová v minulosti** (2003). Nejrozsáhlejší prací je kniha o obcích zaniklých v důsledku doložené činnosti **I tudy kráčely dějiny** (2001). Určitě Prokopův přínos regionu neponíží existence několika textů ve sborníku o historii dělnického hnutí – zamlčovat tyto úlitby režimu by nebylo korektní.

Snad lze závěrem konstatovat, že Vladimír Prokop náležel mezi nejvýraznější

Vladimír Prokop ml.

Fresky Jana Jakuba Stevense v poutním kostele v Chlumu Svaté Maří

Jak již bylo před časem avizováno v regionálním tisku, je v současné době dokončována reprezentativní publikace o uměleckých památkách Sokolovska (autoři Vladimír Prokop a Lukáš Smola). Tato obrazová encyklopedie, v níž bude zobrazeno přes 3 000 uměleckých artefaktů s odpovídajícím odborným komentářem, je nyní ve fázi revize, kdy se ověřují veškeré údaje a uvedená data. V souvislosti s připravovanou knihou vznikl i následující text o Stevensových freskách v Chlumu Svaté Maří (vedle další studie o autorství tamního oltářního obrazu). Je s podivem, že tak unikátní barokní památka zůstávala dlouhá desetiletí na okraji odborného zájmu a že dosud postrádáme jakoukoliv rozsáhlejší publikaci.

Dnešní, tedy barokní podoba klášterního komplexu v Chlumu Svaté Maří pochází z let 1690-1728 a literatura se o freskové výzdobě zmiňuje pouze okrajově, téměř v anonymitě zůstávají rovněž její autoři. Nástěnné malby jsou soustředěny především do prostorů kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Maří Magdalény. Svatostánek je charakteristický svou nezvyklou dispozicí – ke kostelu o půdorysu latinského kříže (na jedné podélné ose) přiléhá oválná Milostná kaple, avšak toto architektonické řešení není vůbec patrné ve vnějším vzhledu.

Podívejme se nejprve do interiéru samotného kostela. Loď, presbyterium (kněžiště) i kručta (hudební kůr) jsou sklenuty valenou klenbou s výsečemi a pásy. Obdobná valená klenba zakončuje rovněž prostor transeptu (příčné lodě) a v místě křížení obou lodí je čtyřmi cvikly (trojstranná plocha) vynesena monumentální kupole s lucernou. Dost místa pro velkorysou výzdobu, která by dotvořila mysticky opojnou atmosféru chrámu. V odborné literatuře (*Sádlo, Umělecké památky Čech atd.*) býval jako autor původních barokních fresk uváděn pražský malíř **Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu** (pokřtěn 27. 7. 1651 v Praze – pohřben 4. 11. 1730 tamtéž), ale vzhledem k degradovanému stavu maleb a k četným následným přemalbám nebylo možné se k freskám nijak detailněji vyjádřit, natož provést ikonografický rozbor (v literatuře je pouze jednou chybně uváděn umělcův rok narození 1655).

Jan Jakub Stevens, jak samotné jméno napovídá, pocházel z nizozemské umělecké rodiny. Už ale jeho děd Pieter Stevens působil jako malíř ve službách císaře Rudolfa II. (šlechtický přídomek „ze Steinfelsu“ získal roku 1643) a proslul zejména svými vedutami Prahy. Pro samotný umělecký vývoj se stal pro Stevense určující

Torzo Stevensovy fresky Nanebevzetí Panny Marie (foto V. Prokop).

pobyť na Apeninském poloostrově (pravděpodobně v letech 1672-1679), kde se obeznámil s principy italské freskové malby. V tomto kontextu ho nejvíce ovlivnili autoři monumentálních iluzivních fresk Pietro da Cortona a Giovanni Lanfranco, jejichž principy následně vnesl do českého prostředí. Vliv italského barokního malířství se neprojevil jen ve zvládnutí samotné freskové techniky, ale rovněž v oblasti tematické – v mnoha Stevensových dílech lze vypožorovat motivy přejeté

Torzo Stevensovy fresky Sslání Ducha svatého (foto V. Prokop).

z italských pláten nebo fresek, nejinak tomu je i v případě chlumské výzdoby (Stevens disponoval vynikajícím vzděláním v oblasti ikonografie). Lze tedy souhrnně konstatovat, že italská a římská malba druhé čtvrtiny 17. století se natrvalo stala východiskem samostatné Stevensovy tvorby. Na sklonku 17. století došlo ale v umělcově tvorbě ke stagnaci, malba ztrácela na kvalitě a v posledních letech svého života Stevens definitivně rezignoval – od roku 1725 až do své smrti žil jakožto zámožný městský radní ve svém domě.

Pro Stevense nebyl pobyt „u nás na západě“ ojedinělou výjimkou. Již v letech 1695-1697 působil v cisterciáckém kostele Panny Marie v nedalekém bavorském Waldsassenu. Zatímco zde pokrývá malba celou klenební plochu, tak v drtivé většině dalších kostelních interiérů, a to včetně Chlumu Svaté Maří, koncipoval Stevens fresky do menších zrcadel, tedy izolovaných klenebních polí, rámovaných štukovou ornamentikou.

V Chlumu Svaté Maří začal Stevens pracovat někdy na počátku jara roku 1699, tedy necelé dva roky po dokončení zakázky ve Waldsassenu. Zahájení freskové výmalby lze vyvozovat z data dochovaného účtu, který dokládá, že Stevens působil v době jeho vydání roku 1700 na Chlumu již celých osmnáct měsíců. Za malby obdržel umělec 1400 zlatých, za použité zlato dalších 100 zlatých a umělcův sluha obdržel 4 zlaté. Navíc byla Stevensovi vyplacena částka 48 zlatých jako kompenzace a 90 zlatých za stravné.

Rekonstrukce původních Stevensových fresek je dnes již nereálná. Jak již bylo zmíněno, během staletí došlo k výrazným přemalbám (například kolem roku 1877 a poté 1936), v několika případech jsou tyto přemalby tvrdé a necitlivé. Zásluhou průzkumu a restaurování fresek v letech 2009-2010 (generálním dodavatelem restaurátorských prací byla firma Pegisan, s.r.o.) je možné konstatovat, že Stevensovy barokní malby byly zhotoveny technikou al secco, tedy temperovými (nejspíše) barvami na již zaschlé omítce. Původní malby jsou sice zachovány v kupoli i na celé ploše klenby hlavní lodi (zřejmě z četných míst s odpadlými přemalbami), ale jen v malých partiích lze hovořit o uspokojivém stavu, většinou zůstaly „jen siluety nebo otisky původních figur a ornamentů se zachovalou barevností podkladů, místy s patrnými zbytky stínů a nasazených světel“. Kvůli nepřístupnosti nebyly restaurovány fresky na klenbě transeptu (příčná loď), které jsou výrazně poškozeny zatékáním.

Abychom si vytvořili plastičtější představu o tom, nakolik radikálním vývojem mohly procházet Stevency nástěnné malby, stačí porovnat jeho skicu se současnou podobou jedné z fresek, a to i s vědomím, že skica nemusí odpovídat následné realizaci (tuto komparaci provedl roku 1997 profesor Pavel Preiss s Christine Thon). Národní galerie v Praze vlastní od roku 1935 nákres o rozměrech 503 x 336 mm (viz barevná reprodukce na 2. straně obálky), který je proveden červenou hlinkou a je následně stejným tónem lavírován. Vlevo dole je čitelný nápis *TE PROPHETARUM* (odkaz na ambroziánský chvalozpěv *Te prophetarum laudabilis numerus...*), vpravo nahoře je pozdější drobný přípis „Culm“. Tato skica se starozákonními proroky je vedle dochovaného účtu jediným svědectvím, že autorem výmalby v Chlumu Svaté Maří byl skutečně Stevens. V prvním plánu skici lze identifikovat biblického Jonáše, jehož pravá noha spočívá na hlavě velryby, a Daniela v blízkosti lví hlavy. Dále lze dle atributů rozpoznat například Gedeona (se štítem a slunečním kotoučem nad helmou), Mojžíše (kamenná deska s Desaterem) nebo Abakuka (Habakuka) s vlající kadeří. Celá řada dalších, nedeterminovaných postav má jako atributy výhradně knihy.

Určit, pro které ze tří oválných zrcadel v hlavní lodi kostela byla určena tato skica, nebylo skutečně jednoduché. Důležitým momentem se nakonec stala zdánlivá maličkost - profesor Preiss si všiml přesahu Danielovy nohy a oblaku u Jonáše mimo ovál studie, a jak správně předpokládal, měly být tyto „přesahy“ provedeny plasticky ve štuku v rámu klenebního zrcadla. Díky tomuto detailu bylo nakonec konstatováno, že zjištění nejvíce odpovídá prostřední zrcadlo (první od kupole), jehož původní malba byla značně poškozená a následně přemalovaná (opět viz barevná reprodukce).

V hlavní lodi nám zbývají ještě dvě zrcadla s freskami. Barevně výrazné se nachází v presbyteriu, kde je zobrazena **Nejsvětější Trojice s klečící Pannou Marií a anděly** (rám výjevu je nesen čtyřmi konzolami ve výsečích, jež jsou přidržovány postavami andělů, vyvedenými pouze v šedobílých tónech). Tato malba z druhé poloviny 19. století zcela zakryla Stevency dílo, které není viditelné ani v místech, kde odpadla barevná vrstva. Poslední zrcadlo nalezneme nad kůrem s varhanami, ale stav fresky je natolik degradovaný,

Stevency freska Nejsvětější Trojice s klečící Pannou Marií a anděly po přemalbách (foto V. Prokop).

že ani z nepatrných fragmentů nelze provést ikonografický rozbor. Také zde jsou zopakovány monochromní figury andělů, jež podpírají voluty.

Dvě velkoformátové Stevency fresky se nacházely rovněž ve valené klenbě transeptu, avšak jejich ikonografická interpretace nebyla dosud pro jejich nečitelnost (opět zachovány pouze fragmenty) provedena. Na tzv. evangelijní straně, tedy na levé straně směrem od vchodu do kostela, je zcela určitě motiv **Seslání Ducha svatého**. Předně je zachována holubice jakožto symbol Ducha svatého, ale v téměř nečitelné malbě lze přece jen dešifrovat ohnivý jazyky, apoštoly a vpravo Pannu Marii. Ve druhé, protilehlé fresce, na tzv. epištolní straně, je s největší pravděpodobností výjev **Nanebevzetí Panny Marie**. Vlevo jsou zcela zřetelní kameníci, kteří chystají hrob, jedna z desek je náhrobkem, a pouze částečně je nahoře zobrazena Panna Marie. Již bylo zmíněno, že Stevency vzdělání bylo pozoruhodné, uměl latinsky i italsky, dokázal se orientovat ve složitých teologických problémech a při freskové výzdobě uplatňoval široké povědomí

o italské malbě. Nejinak tomu bylo i v případě výmalby v Chlumu Svaté Maří, kdy přebíral z Itálie kompoziční schémata.

Dvě architektonicky významné fresky jsou rovněž na stěnách presbyteria - jedná se o protěžškové malby s námětem **Poslední večeře** a **Zázračného rybolovu**, které ale stylově nezapadají do barokního interiéru. Signatura prozrazuje, že autorem byl roku 1936 Hennich (ve zprávě z restaurátorského průzkumu z roku 2007 je nesprávně uvedeno Hennüch). Všechny sondy doložily, že se pod Hennichovými freskami a pod vrstvou štuku nacházejí barokní malby, jež mají celkem dobře zachovalou barevnou vrstvu.

S největší pravděpodobností se jedná o další Stevensovy práce. Pokud se jedná o malíře Hennicha, který je rovněž autorem několika dnes již neexistujících fresek v ambitech, tak známe prozatím základní údaje. **Otto Hennich** (1875–1955) studoval drážďanskou akademii výtvarných umění a spolu s bratrem Josefem působil dlouhá léta umělecky v Chomutově, kde byla po nich dokonce pojmenována jedna z ulic.

Posledním místem v kostele, kde byly Stevensovy barokní fresky, je kupole. Bohužel, malířská výzdoba v tomto prostoru prošla nejméně dvěma následnými přemalbami, navíc jsou malby značně poškozeny zatékáním. Kromě toho jsou další fresky například v sakristii (pravděpodobně z 18. století, přemalovány), kde jsou kromě jiného zobrazeny scény z legendy o Svatém Kříži. Značně poškozená freska **Trůnící Panny Marie** se nachází v prostoru kruchty za varhanami, dle sond se ale jedná o dílo mladší, než jsou Stevensovy nástropní malby.

Závěrem pouze malý dodatek – Stevensovy malby měly kolísavou uměleckou kvalitu, za jeho nejlepší práce jsou považovány například fresky ve Waldsassenu, v benediktinském kostele v Broumově, v kapli ve Svaté Hoře u Příbrami nebo v cisterciáckém kostele v Sedlci u Kutné Hory. Přestože je Stevensovi vytýkáno mnohé (nepřilíhí zdařilá perspektivní zkratka, mechanické řazení postav v kompozici atd.), lze konstatovat, že jeho fresky v Chlumu Svaté Maří náležejí časově do jeho vrcholného období a že pouze dnešní fragmenty malby dávají tušit, nakolik umělecky vyzrálý projev z období baroka bylo možné dlouhý čas obdivovat ve slavném poutní místě.

Prameny a literatura

NĚMEČEK, Milan: Klenební zrcadlo. (www.krizovnici.eu).

SCHEIB, Marek – SOUČEK, Adam: Restaurátorská zpráva z průzkumu nástropních maleb.

(nedatovaný rukopis)

Nová encyklopedie českého výtvarného umění. 1–3. Praha 1995–2006.

Freska Zázračný rybolov od O. Hennicha (foto V. Prokop).

Vladimír Prokop, Lukáš Smola

Elišáš Dollhopf, barokní malíř západních Čech (druhý svazek regionální edice Memoria)

V rámci nově vytvořené regionální edice Memoria, v níž vyšla v roce 2011 monografie Franz Gruss, opomenutý umělec Kraslicka (Vladimír Prokop), bude na počátku roku 2013 vydán další titul. Tentokrát se bude jednat o monografii o barokním malíři a štafíři Eliášovi Dollhopfovi (1703–1773), jejímž autorem je historik, odborný pracovník muzea v Chebu Zbyněk Černý. Tomuto tématu věnoval již rozsáhlou studii ve Sborníku muzea Karlovarského kraje (19/2011) a právě tento text se stal základem monografie. Publikace o významném umělci regionu, pozdějším významném měšťanu Horního Slavkova, bude mít stejný formát jako Franz Gruss, bohatá obrazová příloha bude celobarevná a na křídovém papíru. Přinášíme nyní ukázkou z ještě needitovaného rukopisu, která se týká fresek v hornoslavkovském kostele sv. Anny.

Kostel sv. Anny

V roce 1772 přistoupil Eliáš Dollhopf ke své poslední velké práci. Devětašedesátiletý malíř měl za úkol vyzdobit špitální kostel sv. Anny, který se nacházel nedaleko jeho bydliště. Poté, co roku 1713 původní kostel vyhořel, došlo v roce 1728 k jeho obnově a interiér kostela se postupně zařizoval až do osmdesátých let 18. století. Výmalbu obdržel kostel díky finanční subvenci městského rychtáře Johanna Steinmüllera. Dollhopf, patrně za účasti dílenské ruky, ztvárnil na plackové klenbě a v lunetách legendu ze života sv. Anny a Panny Marie.

Kostel sv. Anny v Horním Slavkově (foto V. Prokop).

V bohatě zdobeném rámu štukového zrcadla presbytáře zpracoval motiv **Oslavy jména Anna**, jenž má kompozičně blízko k chlumské fresce v Milostné kapli (*Oslava narození Panny Marie*). V dolní části malby zachytil postavy andělů s plody vinné révy a květinami, které se sypou rovněž z rohu hojnosti anděla v popředí. Jméno ANNA, vepsané do pastelově modrého kotouče s korunou, se skví v září paprsků. Okolo poletují v kruhu andělci s girlandami květů a snítek, dva z nich pak přidržují nad výjevem květinový věnec. V klenebních výsečích a drobných štukových rámech zachytil Dollhopf scény z mariánského cyklu, konkrétně **Zasnoubení Panny Marie, Zvěstování Panně Marii, Navštívení Panny Marie, Narození Páně, Klanění pastýřů, Klanění Tří králů, Útěk Svaté rodiny do Egypta, sv. Rodina v Nazaretě a Ježíš v chrámu**.

V klenebním poli u triumfálního oblouku završila mariánský cyklus scéna **Nanebevzetí Panny Marie**.

Pro centrální fresku v lodi byl zvolen motiv **Nejsvětější Trojice**, kdy ve spodní části klečí proti sobě sv. Jáchym a sv. Anna, z jejichž srdcí vyrůstá bílá lilie – Panna Maria počatá bez poskvrny. Nápisové pásky v rukou andělků odkazují na proroctví Izajáše a Ezdráše (Iz 11,1, apokryfní 4 Ez 4,24). Nad scénou se vznášá

Nejsvětější Trojice, obklopená početnou družinou andělů. V místech, kde freska zasahuje nad kůr, byl k malbě připojen nápis: *Als stadrichter / H(err) Johannes steinmiller hat / dießes zur ehre Gottes mah- / len lassen. / Elias Dollhopf Pinxit. 1772 (Jako městský rychtář nechal Johanes Steinmiller toto ke cti Boží namalovat. Elias Dollhopf namaloval 1772)*. Po stranách do klenebních výsečí byli situováni jednotliví pateticky gestikulující apoštolové.

Na sklonku malířova života se v díle poněkud příznačně odrážela bohatá zkušenost freskaře sázecího na osvědčené kompoziční vzorce. V hornoslavkovském špitálním kostele tak malíř uplatňuje mnohé z mariánského cyklu v tepelském klášteře, kdy některé scény přejímá takřka beze změn (např. *Sv. Rodina v Nazaretě*). Autenticita těchto fresek značně utrpěla pozdějšími restaurátorskými zásahy. Dnes jsou navíc ohroženy celkovým havarijním stavem kostela. Fresky proto byly zafixovány a v současnosti se připravuje jejich záchranný transfer.

Kromě později přemalovaného antependia hlavního oltáře s ústřední skupinou sv. Anny Samotřetí (v současné době zapůjčeno farností do muzea v Horním Slavkově) vzešla z malířovy dílny rovněž křížová cesta a vročený a signovaný votivní obraz malířova patrona, starozákonního proroka Eliáše. Byť je obraz ve velmi špatném stavu, spatřujeme na něm Eliáše, ztvárněného jako karmelitána s ohnivým mečem v pravici a s objemnou knihou u nohou. Poklidné postavě světce, gestikulujícího nanejvýš všedně, dodává prvek dynamiky pouze rozevlátý cíp těžkého pláště z kozlích kůží. Tvář proroka je příkladným typem tváře patriarchálních starců náležejících do malířova charakteristického repertoáru. Za prorokem se otvírá průhled do krajiny na horu Karmel s věžovitou kostelní stavbou. Štít v levém dolním rohu nese zajímavý nápis: 1771 / E.(lias) D.(ollhopf) / ex voto. Pod obrazem pak čteme: H: Elias, Prophet, und Stifter des Carmeliter Ordens, / Der regen auch schenes wetter bey Gott erbittet. / Regum 3,

Cap. 18. Vers I et 45. Text nám tak prozrazuje, že obraz byl malířovým darem za vyslyšení modliteb za déšť a vláhu. V roce 1771, kdy v zemi vládly hladomor a drahota, byly tyto prosby zřejmě mnohem aktuálnější než kdy jindy. Obraz proroka býval zavěšen u kazatelny v presbytáři, dnes je deponován ve farním depozitáři. Témuž špitálnímu kostelu byla určena olejomalba **Panny Marie Dobré rady**, jež se později ocitla ve sbírkách hornoslavkovského muzea. Dollhopf ji signoval a datoval k 18. červnu 1771. Obraz nesl na rámu sdělení, že rám pořídil Andres Hyber a sklo Georg Fischer (obraz, dnes neznámý, byl publikován na str. 327 v topografii Antona Gnirse).

E. Dollhopf – interiér kostela sv. Anny s freskou Nejsvětější Trojice (foto archiv Muzeum Sokolov).

E. Dollhopf – antependium se sv. Annou Samotřetí (foto V. Prokop).

Zbyněk Černý

Dva osudy z jedné rodiny

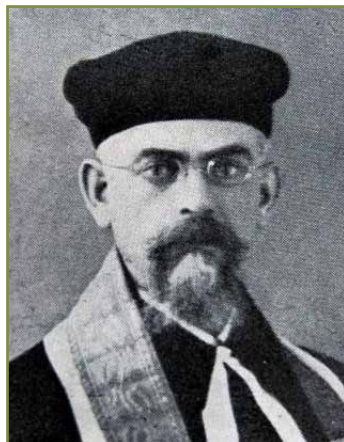
Zalistujeme-li židovskou historií města Sokolova, zjistíme, že právě na letošní rok připadá čtyřicáté výročí smrti posledního sokolovského rabína a že současně uplynulo sto deset let od narození jeho syna. Každý z nich zanechal svou životní peripetii odkaz zdejší židovské minulosti. Jejich osudy jsou poněkud odlišné, ale připomenutí jména rodiny Feuersteinovy je společným mementem tohoto příspěvku.

PhDr. Salomon Feuerstein

Narodil se manželům Herschlovi a Rifce 25. prosince 1869 v polské Podgórze. Vysokoškolská studia završil doktorátem z filozofie snad v Krakově. Mimo polštiny a hebrejštiny ovládal několik jazyků, včetně češtiny. Rabínský úřad v tehdejší Falknově získal v červnu 1898 na základě konkursu, který byl vypsan v důsledku smrti jeho předchůdce, kterým byl Jonas Kohn. Oficiálně do své funkce nastoupil 24. srpna 1898 ještě jako svobodný. Šest dnů na to uplynul právě rok od vysvěcení nové sokolovské synagogy, jejímž duchovním správcem se stal na téměř čtyřicet let.

Začátkem roku 1902 se oženil. Sňatek se pravděpodobně konal v Polsku, odkud pocházela i jeho žena Gertruda (narozena 2. 12. 1871), rozená Chodovská. Manželé začali obývat byt v sokolovské Schramstrasse čp. 20 a zde se jim ještě v roce jejich svatby narodil syn Edmund Heinrich, který byl uvítán na tomto světě jak s rodičovskou radostí, tak s příslušnými židovskými rituály. Bylo to současně období největšího rozkvětu sokolovské židovské komunity a rabínský úřad vyžadoval mnoho povinností. Kromě řady bohoslužeb ve zdejší synagoze působil dr. S. Feuerstein jako mohel (prováděl obřizky novorozenců chlapečků), zodpovědnou funkcí potom pro něho byla výuka židovského náboženství, která byla rozdělena – výuku na obecních školách tradičně vedl nižší duchovní (kantorec), kterým byl v té době Lipman Kurzweil, na měšťanských školách i reálném gymnáziu v Lokti a Kraslicích ji zajišťoval až do roku 1938 osobně právě dr. S. Feuerstein (jeho kraslické vyučování připomínal nedávno ve svých vzpomínkách pan Menachem Gold z izraelského města Beer Sheeva). K minimu písemných dokladů o této pedagogické činnosti patří ještě kronika sokolovské měšťanské školy, kde v letech 1914-1916 nacházíme zmínky o rabínově dohodě s tehdejší ředitelem o zajištění náboženské výuky židovských dětí na tzv. centrále v rozsahu dvou hodin týdně. Tím se potvrzuje, že vyučování židovského náboženství i hebrejštiny, které probíhalo nejprve v modlitebně a později v synagoze, se i v našem regionu přeneslo přímo do veřejných škol.

Posilování stále příslušnosti k izraelskému národu patřilo k základnímu poslání představitelů v každé židovské komunitě, což však byl rok od roku úkol náročnější. Výraznou asimilací, přejímáním vyššího dobového životního stylu s rostoucí vzdělaností i stoupajícím významným společenským postavením Židů ve veškerých státních institucích (nevyjímaje ministerských) i hospodářské struktuře se kořeny staleté židovské pospolitosti a tradic pomalu, ale jistě oslabovaly, což se projevilo i v poměrech zdejší židovské náboženské obce.

PhDr. Salomon Feuerstein (25. 12. 1869-15. 10. 1942).

Sokolovská synagoga, v níž v letech 1898-1938 dr. Feuerstein působil.

Smrt kantora Kurzweila znamenala také zánik synagogálního sboru, k jehož vedení se již nenašel nástupce. Nadále také zůstávala ve Feuersteinově kompetenci jedna z velice důležitých povinností, a sice vedení matrik pro židovskou náboženskou obec celého Sokolovska. Podíváme-li se i s odstupem času na jejich stránky vyplněné úhledným rukopisem, můžeme obdivovat pečlivost a zejména podrobnost, se kterou jsou jeho matriční zápisy vedeny. Zaznamenával u narození dětí nejen jména rodičů, ale i prarodičů, také jejich data, původ i povolání, data i jména svědků obřezek, narozeninových ceremoniálů, ohlášek i svateb, zapisoval příčiny úmrtí i hodinu skonu jednotlivých Židů, záznamy o jejich pohřbech i v jiných obcích, případně o kremaci. Pořizoval též zápisy o změnách jmen a příjmeních, adopcích, nevyjímaje záznamy o smíšených manželstvích či o novodobém fenoménu, kterým byl přestup k jinému náboženství, případně i výstup z víry. Tím vším vytvořil jedinečný pramen, který dnešnímu bádání pomáhá určit řadu souvislostí a vytvářet tak představu o životě Izraelitů zejména v období před první světovou válkou, v jejím průběhu a v čase první republiky, o čemž máme jinak mizivé minimum dokumentů. Možná, že tato Feuersteinova detailní preciznost později vyplývala též z touhy překrýt pocit osamění, kterou znásobily jak zmíněná ztráta choti, tak odchod syna na studie i pocity z postupného slábnutí náboženského citění.

Jak často se konaly ve třicátých letech židovské bohoslužby, není písemně spolehlivě doloženo. Avšak tendence, že se přesouvaly toliko na neděle a Vysoké svátky, což bylo příznačné pro většinu židovských náboženských obcí sudetské oblasti, se patrně nevyhnuly ani dění v sokolovské synagoze.

Pamětníci o tomto druhém a posledním rabinovi hovoří jako o člověku vzdělaném, moudrém a skromném a veřejností respektované osobnosti. Z roku 1937 máme doloženo, že stále ještě jezdil vyučovat do Kraslic, i když se zhoršoval jeho zdravotní stav. Víme také, že ve městě byl zcela určitě ještě v květnu 1938, kdy vedl poslední židovský pohřební obřad. V létě (snad v červnu nebo v červenci) pak opustil Sokolov, neboť se podrobil v Praze vážné operaci s následnou dlouhou rekonvalescencí a proslýchalo se, že se na podzim hodlal oficiálně rabínské funkce vzdát. A vážně také uvažoval, že se přestěhuje ke své provdané sestře do Philadelphie ve Spojených státech. Uvědomoval si však zcela jistě sílící protizhídivské tendence rostoucí právě nejprve na sudetském území a také praktický rozpad sokolovské židovské náboženské obce, který nesl jistě velmi těžce.

Obsazení pohraničních oblastí po Mnichovské dohodě na podzim 1938 a počínající razantní antisemitické výpady znamenaly i citelný exces proti jeho osobě. Kolem 8. října byl totiž jeho byt v Schrammstrasse gestapem zapečetěn, veškeré zařízení bylo vyházeno na obecní dvůr. Současně byl úředně uzavřen

V životě rabína Feuersteina došlo v následujících letech k dalším událostem. Jednak mu 2. května 1930 zemřela milovaná manželka a k této osobní ztrátě se přidala nenadálá smrt kantora Lipmanna Kurzweila, který spáchal 30. ledna 1930 sebevraždu. Vzhledem k počtu věřících nebylo jeho místo již znovu obsazeno, což znamenalo, že veškeré jeho povinnosti musel převzít dr. S. Feuerstein. Bylo nutno upravit vedení bohoslužeb či převzít náboženskou výuku i na obecních školách v okolních obcích a další úřední agendu.

Übermittlung der Bezirksbesonderheit in Zl. 42/32.
 Geraulitz am 26. I. 1932, Zl. 25-306 (2) 7 180/31
 vom 14. 8. 1931. (mit der folgenden Möglichkeit)
 Zöfingungsinmündung von 8. I. 1932, Abgabensatz:

"Tolle výnosu zemského úradu
 v Praze ze dne 26. října 1931 ev. 9/9 -
 259/113 ai 1931 vyřizující se zde pod
 číslem řádovým 265 kapeání domky
 matce narozeného dítěte mužského
 pohlaví narozeného 18. září 1930 v Kras-
 leském manželům Richardu Schneiderovi,
 ležící manželům Richardu Schneiderovi,
 sklárskému matce a její rozt. Krasleské
 v Krasleském."

"Protokoll Erlaßung der Landratsbesonderheit
 in Prag vom 26. Oktober 1931, Zl. 9 B-
 259/113 ai 1931, hier die im unter
 Post N. 265 imstragern Vorzugfall
 des am 18. September 1930 in Geraulitz
 von Eheleuten Richard Schneider,
 Geraulitzer, in die Erde gebornen
 Kraslesk in Geraulitz, Kollaboranten
 Kindes männlicher Gestalt, zu
 löst."

Falkenan am 8. Februar 1932
 J. H. Feuerstein

Ukázka charakteristického Feuersteinova rukopisu potvrzující, že ovládal i češtinu.

i symbol zdejší dosud svěbytné komunity – sokolovská synagoga. Postupně byl zakázán i vstup na zdejší židovský hřbitov, na jehož vratech visel těžký zámek. Židovská menšina ve městě tehdy již prakticky neexistovala. Při pověstné Křišťálové noci v listopadu pak prý byl zničen při devastaci židovského hřbitova i hrob jeho manželky. Matriky byly převezeny na falknovský landrát ve snaze, aby evidence všech zdejších souvěrců byla pro další diskriminační opatření co nejpřesnější. A dr. Salomon Feuerstein, který tehdy žil v Praze, zůstal i nadále jako bývalý židovský duchovní v centru pozornosti úřadů. Koncem ledna 1939 byl předvolán do Bartolomějské ulice, kde mu bylo striktně nařizeno, že musí do 30 dnů opustit nejen Prahu, ale i republiku. Proti tomuto rozhodnutí o úředním vypovězení podal odvolání s poukazem, že

byl a zůstává občanem tehdy ještě Česko-Slovenské republiky. Ovšem neuspěl. Z protokolu, ve kterém je nakonec přece jenom jeho souhlas s vyhoštěním, jasně vyplývá, že s ním bylo zřejmě jednáno brutálně, protože jeho charakteristický podpis je roztřesený a téměř nečitelný. Od vynuceného odchodu jej zachránila přímluva jistého vysokého úředníka ministerstva zahraničí a zřejmě i affidavit (místopřísežné prohlášení) jeho sestry Francisky provdané v USA, který měl urychlit jeho emigraci. Měl příslibeno, snad dokonce i získal americké vízum ze zvláštní kvóty a zdálo se, že jeho vycestování, na které spoléhal a se kterým spojoval klidný závěr svého života, má reálnou naději. Nelze už zjistit, proč pojednou nastalo od-
dalování jeho odjezdu, které jej změnilo na protektorátního příslušníka tehdy již „méněcenné židovské rasy“, nuceně měnícího v Praze několikrát bydliště. Také zůstává záhadou později nepotvrzená prvotní interpretace jeho konečnému osudu, která byla v našich i zahraničních židovských kruzích až do začátku tohoto století podle písemností z roku 2002 považována stále za věrohodnou. Tradovalo se totiž, že se mu roku 1939 podařil útek do ciziny a zemřel na severu Francie v Mentonu, když se pokoušel jako československý utečenec dostat pomocí lodního transportu do Itálie. Tuto verzi však vylučuje několik dokumentů, po kterých jsem dlouho pátrala. Podařilo se mi objevit jednak žádost o vystěhování do USA, doklad o zaplacení žádosti o pas, potvrzení o affidavitu, americkou adresu sestry i soupis pražských adres do roku 1942. Ta poslední byla v Bismarckově ulici čp. 15. Dále jsou k dispozici deportační soupisy odváže-
jící postupně Židy z protektorátní Prahy do terezínského ghetta, kde je na listině transportu AAP s datem 9. července 1942 i Feuersteinovo jméno, konečně to potvrdil i 2. díl Terezínské pamětní knihy na straně 746. Tato vypátraná a dlouho ověřovaná novější verze vystihuje skutečnost. Když byly z ghetta vypravovány tzv. Altertransporte, tedy nemilosrdné deportace osob nad 65 let do plynových komor, byl poslední sokolovský rabín bez ohledu na posvátnost svého někdejšího úřadu v deštivém jitru 15. října 1942 vyhnán z pověstné terezínské šlojzky a naložen do jednoho z dobytčích vagonů transportu označeného „Bv“, které zamířily směrem k rodnému polskému území. Ovšem konečným cílem této cesty nebylo setkání se zdejšími příbuznými, ale vyhlazovací tábor Treblinka. A to je poslední zjištěná zpráva o člověku, který vedený vírou a idejemi svého později totálně zdecimovaného národa vítal v našem regionu čtyřicet let bezpočet svých souvěrců do života, bezpočtu dalších požehnal při vstupu do manželství a bezpočet jich doprovodil k věčnému odpočinku, který byl na rozdíl od toho jeho lidský a důstojný.

O jeho krutém konci a posledních myšlenkách žádná jiná svědectví existuje. Zachránily se pouze jím psané matriky, nalezené náhodou po válce v jistém sklepě. V nich znovu ožívá onen charakteristický rukopis jako jediná trvalá památka na posledního nejvyššího duchovního židovské menšiny našeho regionu, jenž do jejich stránek zapsal také jméno svého jediného potomka a od jehož smrti letos uplynulo přesně 70 let.

JUDr. Edmund Heinrich Feuerstein

Je v židovské matrice č. 1905 zapsán s datem narození 7. prosince 1902. Že byl jeho otec sokolovským rabínem, již víme. Informace, že maminka Gertruda byla učitelkou na zdejší centrální škole, pochází z vyprávění bývalých židovských obyvatel, nevíme však, nakolik je ověřená. Každopádně jediný syn rabínských manželů se projevil jako velmi nadané dítě. Ale byt' byl vychováván důsledně ve víře svých předků, v otcových stopách jeho život nepokračoval. Absolvoval osmileté německé reálné gymnázium, pak nastoupil na vysokou školu obchodní, ale po čtyřech semestrech přešel na Pražskou německou univerzitu, kde si zvolil studium práv, které také úspěšně dokončil. Už v době studií se seznámil s Mariannou Robitzkovou, dcerou movitých obchodníků z Libočan a později Ústí nad Labem, s níž jako advokátní praktikant uzavřel 11. září 1934 v mariánskolázeňské synagoze po třech ohláškách a za přítomnosti svého otce sňatek. Maminka se tohoto významného okamžiku v životě jediného syna již nedožila.

JUDr. Edmund Heinrich Feuerstein.

Po sňatku začal Edmund Heinrich provozovat advokátní kancelář v Žatci. O necelé dva roky později, v únoru 1936 se mladým manželům narodila dcerka Adélka. Ale rodinná idyla netrvala dlouho. Antisemitismus v republice povolna, ale jistě sílil. Naštěstí se JUDr. Edmundovi Feuersteinovi podařilo díky svému vlivu postarat se o bezpečí manželky a tříleté dcerušky, které včas dostal z ohrožené republiky. Patrně je tak zachránil od jisté smrti. Sám ale nabízené bezpečí emigrace odmítl. Málo se ví, že přešel přes Polsko na území Francie, kde vstoupil 13. listopadu 1939 do řad čs. armády. Na francouzském území také prodělal bojový výcvik.

Po porážce Francie odjel lodí Neuralia 12. července 1940 do Anglie, kde byl přidělen k 3. rotě 1. praporu. Následkem onemocnění mu ale později byla změněna klasifikace a byl přemístěn k náhradnímu tělesu Západní

skupiny. Tehdy bylo využito zejména jeho organizačních a jazykových schopností. Ačkoliv měl německou národnost, ovládal plynně sloven a písmem češtinu, němčinu, angličtinu a francouzštinu. Ve vojenských materiálech je vždy uváděno jeho židovské náboženské vyznání. Odtud také víme, že mu byla udělena čs. vojenská Medaile za zásluhy II. stupně a Čs. medaile za chrabrost. Hodnocen byl vždy jako pečlivý, spolehlivý a rozvážný. V činné vojenské službě zůstal i po válce, kdy po doporučení složil další kvalifikační aspirantské zkoušky. Také mu bylo v poválečné euforii přes jeho německou národnost nadále znovu přiznáno podle dekretu prezidenta republiky č.33/1945 československé státní občanství.

V roce 1946 však požádal o uvolnění z činné služby, neboť se rozhodl vystěhovat s rodinou do USA. Přistoupiv k politické situaci zamítla striktně restituční nárok na majetek po rodičích jeho manželky, kteří se stali obětmi holocaustu stejně jako jeho otec. Patrně si také uvědomoval, že i jeho židovský původ a dobrovolná působnost v západní skupině čs. armády nejsou pro budoucnost nadějnými vyhlídkami. Navíc rodina sestry jeho otce v zámoří byla jedinými blízkými, kteří mu zůstali, manželčino příbuzenstvo v republice bylo totiž rovněž vyvražďeno. Snad to byl jeden z důvodů, proč se nevrátil do rodného města, kde v místech po někdejší synagoze, v níž čtyři desetiletí let působil jeho (tehdy ještě nezvěstný) otec, nezůstala ani stopa. Zmizel i hrob maminky na opuštěném sokolovském hřbitově, kde se od května 1938 již nepohřbívalo. Rovněž rabínský úřad již nebyl po roce 1945 v našem městě nikdy znovu obsazen a znovu obnovená poválečná židovská náboženská obec v regionu, tehdy se sídlem v Kraslicích, s ohledem na postupnou emigraci svých tehdejších členů šla ke konečnému a definitivnímu zániku. Po propuštění z čs. armády našel proto dr. Edmund Feuerstein s ženou a dcerkou novou existenci i rodinné zázemí ve Philadelphii v domě své tety Francisky a svého strýce Samuela a ve městě dál aktivně provozoval advokátskou praxi. Současně intenzivně pátral po osudu tatínka, který byl ještě dlouhý čas nadále obestřen onou verzí o útěku do Francie. Avšak syn vyplnil list do centrální databáze obětí Yad Vashem se záznamem o treblínské deportaci už v druhé polovině sedmdesátých let. Život sokolovského rodáka, jediného syna posledního zdejšího rabína, se uzavřel roku 1978. JUDr. Edmund Feuerstein zesnul obklopen svými blízkými v poválečném americkém domově, kterým zůstala Philadelphie, kam nikdy nedojel jeho otec. I když si do svých posledních chvil jistě velmi přál.

Helena Kavková

O srpnových událostech před šesti sty lety na kraslickém hradu

Nad městem Kraslice se tyčí přírodní dominanta většiny dobových pohlednic, Zámecký vrch, německy Hausberg. Na skalnatém ostrohu jeho vrcholu, nad soutokem Kraslického potoka a řeky Svatavy, stávalo v první polovině 13. století pravděpodobně dřevěné opevnění, kde vykonávali svou službu Chodové. Kromě ochrany zemských hranic a obchodní cesty vybírali i od procházejících kupců a obchodníků cla a mýta.

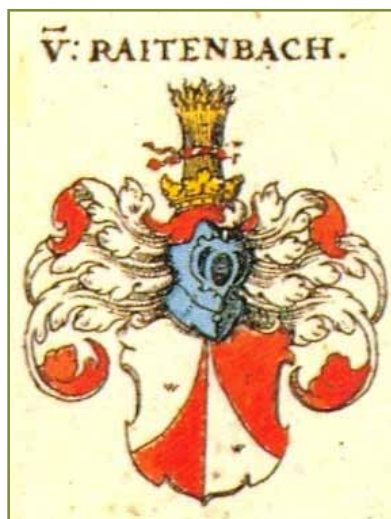
Za panování českého krále Přemysla Otakara II., někdy v druhé polovině 13. století, bylo původní opevnění přebudováno na strážní hrad. V nejstarších listinách bývá nazýván Neuhaus (Nový dům). Nejstaršími jeho držiteli jsou uváděni páni z Plavna.

Na počátku 15. století hledal český král Václav IV. nové zdroje do královské pokladnice. Tehdy dával královské hrady i rozsáhlá území mnoha šlechticům a rytířům do zástavy. Takto v červnu 1401 získali kraslický hrad i s vesnicemi Krásná, Sněžná a veškerým příslušenstvím za tři sta kop pražských grošů němečtí rytíři Jindřich a Konrád z Raitenbachu. Králi slíbili poslušnost při plnění svých povinností. Místo toho ale přepadali a olupovali povozy obchodníků a kupců, stavení místních sedláků i osamělé dvorce. Brzy se stali postrachem nejen celého Kraslicka. Svou kořist ukrývali v podzemí kraslického hradu a chebské městske radě způsobovali značné škody. Mezi okradenými byl i Plik z Plinkštejna, pán v Nejdku. Marrně si oloupení stěžovali u loketského purkrabího Jana Maléřika a žádali ochranu svých zájmů a potrestání loupeživých rytířů. Až když dorazilo do Lokte chebské poselstvo, vyslal následně Maléřik do Prahy posla se stížným listem. Než ale dojel ke králi, přepadli Raitenbachové královský statek, který vyrabovali a posléze i vypálili. Purkrabí se poté obrátil s žádostí o pomoc na městskou radu v Chebu. Ta přislíbila účast své ozbrojené družiny až po naléhání chebského purkrabího. Maléřik pak utvořil početné vojsko královských žoldnérů s podporou ozbrojené družiny loketských měšťanů. Pomoc přislíbil rovněž Plik.

S družinami na hradech Andělská Hora u Karlových Varů a Neuhaus u Aše se prý dorozumívali ohňovými signály a informovali se tak navzájem o pohybu na zemských cestách (z dnešního pohledu je však tato informace vzhledem ke vzdálenosti a podmínkám přinejmenším sporná).

Král později na ochranu svých zájmů utvořil s bohatou šlechtou, městy Cheb a Loket jednotu na „ochranu zemského míru v Loketsku, Chebsku a sousedních krajinách, aby vzájemně pomáhali sobě na ty, kdož by v krajinách těch mír rušili, dopouštějíce se krádeží, loupeží a vražd neb pálení, aby tudy zejména silnice byly bezpečny a každý pokojně živnost svou provozovati mohl ...“ (v chebském okresním archívu je dochovaná listina z r. 1412, která to potvrzuje).

Koncem srpna 1412 vyrazili proti loupeživým rytířům tři vojenská tažení. Jedno z Nejdku, druhé z Chebu a to třetí, největší, vedené samotným Janem Maléřikem, z Lokte. Ces-tou se prý k žoldnérům přidával i prostý lid. O tažení údajně vědělo mnoho lidí, přesto rytíře nikdo nevaroval. Herold zastavil před hradní bránou se vzkazem, že pokud se okamžitě nevzdají, bude hrad dobyt a jeho obránci bez milosti na životech zkráceni. Odpovědí mu byl ale jen výsměch.

Erb rytířů z Raitenbachu.

Pohlednice ze 30. let s kraslickým vrchem Hausberg.

Brzy nato vydal Maléřík povel k útoku. Boj trval velmi dlouho a na jeho konci bylo na obou stranách mnoho mrtvých i raněných. Následující den se podařilo dobyvatelům prolomit bránu a boj poté pokračoval uvnitř hradu. Až temná noc dovolila obráncům nabrat trochu síl. Pokusili se uniknout tajnou chodbou. Vchod byl

však zavalený a do rána příštího dne se jim ho nepodařilo uvolnit. Zcela vyčerpaní a jen ve velmi malém počtu museli opět bojovat, dlouho však nevydrželi. Hrad byl zakrátko dobyt a poté i částečně pobořen. Při dobývání bylo údajně vypáleno také město a rovněž doly byly značně poničeny. Zahynulo i mnoho místních obyvatel a ostatní se rozutekli do okolních lesů. V boji se prý zvláště vyznamenali chebsští řezníci a soukeničtí tovaryši.

Konradův syn a Vilém mladší byli zajati a uvrženi do vězení kraslického hradu. Ostatní Raitenbachové přísahali pomstu.

Vítězové se těšili na svou odměnu, když viděli bohatství v komnatách. Maléřík ovšem ihned zakázal jakékoliv dělení kořisti či rabování. Přislíbil jen částečné odškodnění chebským měšťanům. Kraslický hrad si poté sám přivlastnil, ale po uzavření míru mezi městem Cheb a Raitenbachy musel na králův příkaz rytířům hrad vrátit. Zajatí byli propuštěni na svobodu a panovník jim odpustil. Získal v nich své nové příznivce, a tak Raitenbachové vládli i Kraslicích až do roku 1448.

Vyobrazení dobývání kraslického hradu z kroniky Pankráce Engelharda.

O dobytí kraslického hradu psal později ve své kronice chebský kronikář Pankrác Engelhard a najdeme v ní také jediné známé vyobrazení kraslického hradu.

Během následujících let změnil hrad ještě mnohokrát svého držitele či majitele. Později byl ještě několikrát vypálen. Od 16. století již nebyl obýván a pomalu chátral. Zbytky zdíva použili měšťané při stavbách svých domů v Kraslicích, poslední z nich byly rozvezeny v roce 1787.

O kraslickém hradu i vrchu Hausberg se vypráví řada legend a pověstí. Jedna z nich například hovoří o tom, že při dobývání hradu prý spadla z nejvyšší věže do protékajícího potoka pod ním stříbrná koule a od té doby je potok nazýván Stříbrným.

Dějiny kraslického hradu i samotného vrchu Hausberg zaujímají v historii města Kraslice i jeho okolí bezpochyby významné místo a zcela určitě stojí za prohlídku. Cesta na jeho vrchol je příjemnou procházkou lesem, na jejímž konci vás čeká nádherný výhled ze skalního výběžku na část Krušných hor.

úryvek z připravované publikace

Stanislav Meinl

Rok 1968 na Sokolovsku – 1. část

Polednové události

Rok 1968 byl pro československé občany velmi bouřlivý a plný změn a v dnešní době je jedním ze symbolů „osudových osmiček“ českého národa. Když univerzitní profesor českých dějin a umění Václav Vilém Štěch pronášel novoroční projev, neměl on ani nikdo jiný tušení, kolik zvrátů se v inkriminovaný rok stane.

Hned počátkem ledna díky politické krizi z předcházejícího roku byly rozděleny funkce prezidenta státu a funkce prvního tajemníka ÚV KSČ mezi prezidenta Antonína Novotného a nového prvního tajemníka Alexandra Dubčeka. Tímto datem, tedy 5. lednem bylo započato Pražské jaro (období uvolnění politického napětí v Československu).

Do města Sokolova se informace ohledně lednových politických událostí dostávaly pouze pomalu a nevýrazně. V hlavním městě a dalších větších městech, mezi které patřily i Karlovy Vary, mezitím probí-

1. máj 1968 v Sokolově-hraje westernová skupina Mustangové. Foto V. Winter.

Skupina Mustangové před Hornickým domem, v pozadí budova tehdejšího OV KSČ. Foto V. Winter.

hala spousta schůzí. Bylo vyřčeno mnoho otevřených a odvážných slov, které lidi začaly probírat z dlouholeté letargie. Zájem o veřejné záležitosti byl nečekaně velký. Ke slovu se hlásili i ti, kteří se řadu let cítili ukřivděni a žili na okraji i mimo socialistickou společnost.

Jubilejní 20. výročí vzniku Lidových milic ve středu 21. února probíhalo ještě v celku poklidně, mnozí představitelé systému žádné ohrožení necítili. Zprávy o pohybech ve vedení strany a státu, které pronikaly mezi veřejnost, a především první odhalení pozadí některých procesů z padesátých let však vyvolávaly silný odpor proti představitelům těchto nezákonností a hlavně proti Antonínu Novotnému, jenž byl veřejností vnímán jako pokračovatel té konzervativní stranické linie, která nezákonnosti padesátých let dopouštěla a byla jich přímo účastna.

Pro Novotného tak důsledky politické krize ještě neskončily. Před víkendem 22. března pod tlakem okresních konferencí KSČ a mnoha dalších skupin občanů odstoupil z funkce prezidenta republiky. Předsednictvo ÚV KSČ mu doporučilo, aby vzhledem ke svému zdravotnímu stavu odešel na odpočinek. Novotného nástupcem se stal první čestný občan města Sokolova, armádní generál Ludvík Svoboda, hrdina bitvy u ukrajinského Sokolova a někdejší velitel 1. československého armádního sboru v SSSR.

V březnu se v Sokolově konala okresní konference strany. Zúčastnilo se jí třicet členů a jen dva z nich se drželi starých způsobů diskutujících příspěvků. V tajných volbách obdrželi M. Zvěřina 97,6%, V. Förster 87,9%, M. Kareš 96,1%, J. Bružeňák 83,3% a R. Rozmara 73,1% hlasů. „Zdalo se, že lidi byli doposud zakřiknutí, báli se ukázat na špatnou věc, aby nebyli šikanováni,“ prohlásil jeden z diskutérů.

Na plenárním zasedání okresní odborové rady konaném 28. března se účastníci negativně vyjádřili k dřívějšímu postoji OCR (Odborové celostátní rady) a také k výsledkům posledního plenárního zasedání ÚRO (Ústřední rada odborů) a dožadovali se mimořádného sjezdu.

Během následujícího měsíce proběhly další změny pro politickou stabilizaci. Plénum ÚV KSČ se vyslovilo pro pokračování reformy a přijalo Akční program. Vláda Jozefa Lenárta byla po demisi nahrazena vládou Oldřicha Černíka. Předsedou Národního shromáždění byl zvolen Josef Smrkovský.

V důsledku zvýšené návštěvnosti cizinců ze západu v sokolovském okrese a uvolněných podmínek k vysídlení občanů německé národnosti do SRN se údajně „projevila zvýšená aktivita v propagaci západního způsobu života, lákání sokolovských občanů k vysídlení do západního Německa atd. Tyto události způsobily hromadné podávání žádostí o vysídlení“,

jak se píše v městské kronice. Evidentně se jednalo především o obyvatele německé národnosti, kteří z nejrůznějších důvodů nebyli zařazeni do odsunu v 2. polovině 40. let.

Uvolnění při odbavování vizových cizinců mělo také vliv na zvýšení valutové trestné činnosti. Byla zaznamenána spousta signálů o nedovoleném vývozu i dovozu československé měny, vyvážení všemožných cenností a dokladů. V této době provedla StB Akci BOLS - signální svazek 13237 na jistého pana Simona Ullspergera narozené-

Sokolovský 1. máj 1968 - žádné velké oslavy se nekonaly. Foto V. Winter.

ho 17. listopadu 1932 a žijícího ve Fürthu u Norimberka, z důvodu vývozu československé měny, kterou prováděl se svým otcem Maxem Ullspergerem, který byl německé národnosti, československé státní příslušnosti a bydlel v Lomnici u Sokolova. Případ byl ukončen podáním trestního oznámení a dále se o něm prameny nezmiňují, takže ani netušíme, o jakou šlo částku. (V dnešní době je z pohledu devizového zákona převoz peněz v jakékoliv měně povolen. Výjimku tvoří sbírka zákona o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Jakákoliv osoba je povinna písemně oznámit celnímu úřadu dovoz a vývoz platných bankovek a mincí v české nebo cizí měně, cestovních šeků nebo peněžních poukázek směnitelných za hotové peníze v úhrnné hodnotě převyšující 350 000 Kč). Státní bezpečnost dostala prý dokonce informace, že v Norimberku, kde byl vysídlenecký tábor, byli lidé –vysídlenci – vyzpovídávání ohledně vojenských objektů v našem okrese. Konkrétně měli podezření na pět osob, které hodlali do budoucna prošetřovat.

Kritika strany

Důsledkem „*rozsáhlé svobody a chaosu*“, jak toto období nazval tehdejší kronikář města, byly všemožné písemné projevy, které bylo možné často najít v ulicích Sokolova, neboť nově nabytý duch svobody se začal projevovat i tímto způsobem. Jedním z nich byl i projev někdejšího politického vězně Z. Ludvíka, který pomaloval ohradu u Hornického domu nápisy jako: „*Kupujeme beránčí kůže pro naše vlkodlaky! Naše velká strana – Aby naše děti nepoznaly hrůzy jejich koncentračních táborů, volíme stranu lidovou! – Politický vězeň č. 02480.*“

Oslava tradičního a povinného komunistického svátku na prvního máje byla tentokrát poněkud netradiční a ani se nekonal klasický průvod. Sám kronikář se ptá, zda to bylo způsobeno tím, že nepřišla žádná direktiva shora. Hlavním řečníkem oslavy, které se zúčastnilo kolem 10 000 lidí, byl Jan Pelnář - tehdejší předseda Krajského národního výboru pro Západočeský kraj, který byl brzy po srpnové okupaci jmenován ministrem vnitra.

V květnu bylo na Sokolovsku zachyceno několik protikomunistických letáků, které byly zasílány z Jugoslávie. Ve stejný měsíc obdrželi 4 hospodářští a političtí funkcionáři HDB Sokolova výhružné anonymní dopisy s malůvkou šibenice (černou tuší byl nakreslen pahýl stromu, na jehož jedné větvi je nakreslena oprátka) a textem: „*Připrav se – budeme účtovat – Výbor politicky postižených*“. Adresáty byli funkcionáři Hejlek, Čtrnáctá, Novotný a Macek. Jelikož byly dopisy psány na normálním kancelářském papíře formátu A4 přes více kopií na stroji, nebyl nalezen jejich autor.

Ve čtvrtek 16. května uskutečnil tajemník ÚV KSČ Jozef Lenárt společně s ministrem hornictví Františkem Pencem návštěvu v elektrárně Tisová. Lenárt se nechal slyšet, že program strany byl krátkodobý a často se improvizovalo. Penc vyjádřil myšlenku, že těžba 17 000 000 tun by měla stagnovat, aby v budoucnu nedošlo k dovážení uhlí na Sokolovsko.

Po lednových událostech se zvýšila také aktivizace amnestantů a dalších sil, které komunistické úřady označovaly za nepřátelské. V první polovině roku byly zjištěny poznatky o aktivizaci činnosti bývalých funkcionářů strany sociálně demokratické v Západočeském kraji, která převážně spočívala v pokusu o obnovení sociálně demokratické strany s cílem vytvořit opozici proti KSČ. Amnestanti se aktivizovali v organizaci K-231, a to především po ustanovující schůzi 30. dubna v Karlových Varech, které se zúčastnilo 320 občanů ze sokolovského, karlovarského a chebského okresu, z čehož bylo však jen 20 osob ze Sokolovska. K-231 byla organizace sdružující politické vězně komunistického režimu uvězněných mezi únorem 1948 a počátkem 60. let. Předsedou přípravného výboru pro okres Sokolov byl zvolen Jiří Mařík, dříve trestaný za velezradu, oborník polesí Arnoltov. V Sokolově proběhla ustavující schůze 3. května přibližně za stejného počtu, jako bylo Sokolovských 30. dubna ve Varech. Výbor se prý sešel ještě jednou, ale nebylo zjištěno kde. Nejiniciativnějších bylo 9 členů K-231.

Další z protirežimních organizací byl KAN (Klub angažovaných nestraníků), jenž předal žádost o celostátní registraci ministrovi vnitra Pavlovi. 16. května bylo dopisem Ministerstva vnitra žádosti vyhověno, ale bez schválení stanov. Během léta docházelo v KAN k rozporům a na venkově byl Klub podle veřejných informací využíván k protikomunistické aktivitě. Stal se terčem komunistických funkciónářů, kteří nechtěli připustit vznik další politické strany. Hned po okupaci – tedy po 21. srpnu se výbor KAN rozhodl o zastavení činnosti a zničení seznamu členů. 7. září 1968 ministerstvo vnitra KAN zakázalo a ÚV Národní fronty prohlásil, že systém NF je vyhovující a uzavřený.

V pátek 28. června 1968 proběhla v Sokolově ustavující schůze KAN za přítomnosti asi 35 osob, mezi sebou zvolili předsedou přípravného výboru Filipa Roberta, ředitele Domu osvěty v Sokolově. Průběh schůze byl nedostatečně zajištěný a většina účastníků opustila zasedání dříve, než bylo oficiálně skončeno.

Po okupaci byl předseda přípravného výboru Jiří Mařík se členem K-231 Maškem, úředníkem národního podniku Eska Cheb podezírán z „nepřátelské činnosti“ na O-StB Cheb, kvůli Maškově cestě do Spolkové republiky Německo během srpna. Důvod těchto styků se ale zatím nepodařilo rozřešit.

V závěru měsíce června byl v Sokolově ustanoven nový Okresní výbor Národní fronty, kterému předcházelo ustanovení Okresního výboru strany socialistické a lidové. Předsedou OV NF se stal Josef Pešek a tajemníkem byl zvolen M. Lovecký.

Za účasti sovětských jednotek také tento měsíc na našem území probíhalo velitelsko-štábní cvičení vojsk Varšavské smlouvy s názvem „Šumava“. Sovětské velení, jež už tehdy rozhodlo o uskutečnění invaze do Československa, si v průběhu tohoto cvičení rekognoskovalo terén a připravovalo půdu pro budoucí vpád. Cvičení se účastnili také mnozí vojáci ze sokolovské posádky.

Z obav, že se v zemi, podle některých komunistických členů, začalo šířit příliš mnoho demokracie, byla uspořádána mimořádná sokolovská okresní konference KSČ. Konference se konala 29. června na Tisové v Závodním klubu Přátelství. V jejím programu se mělo jednat o zvolení delegátů na krajskou konferenci a na XIV. mimořádný sjezd KSČ, jenž se v tu dobu připravoval. Předmětem zájmu bylo také hodnocení práce OV od předchozí konference. Hovořilo se i „o Dvou tisících slovech (otevřený článek spisovatele Ludvíka Vaculíka o možnosti pokračovat v reformním procesu i bez účasti KSČ), o akčním plánu strany a o perspektivách nastávajícího období.“

Den 10. července 1968 se zapsal do historie jako den založení České národní rady. Česká národní rada vznikla na základě ústavního zákona č. 77/1968 Sb., o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky, jako „prozatímní orgán ústavní politické reprezentace českého národa“ se 150 poslanci a jedním z jejich členů se stal i zástupce Sokolovska Walter Piverka z Chodova. Walter Piverka byl technik Dolu 25. února a byl německé narodnosti, nejednalo se však o žádnou volbu nýbrž o delegování zástupce okresu. Původně měli být z okresu zástupci dva. Proč se tak nestalo, zdůvodnil kronikář tím, že: „Sokolovsku ujel autobus, návrhy se opozdily.“

V předvečer srpnové okupace

V této době došlo v okrese Sokolov k neobvyklé události, která je popsána v tzv. Bílé knize vydané v Moskvě sovětskými novináři na str. 124: „Je zjištěno, že kontrarevoluční síly disponovaly značným množstvím zbraní. U obce Mýtina na okrese Sokolov byl odhalen úkryt zbraní. O tom informovala Československá tisková kancelář: Na základě anonymního udání [převážně v německém jazyce] zasláného OV-KSČ-LM Karlovy Vary byl pracovníky bezpečnosti odhalen dne 12. července t. r. úkryt zbraní... Celkem

Fotografie nálezu zbraní u Mýtiny.

Nález zbraní na Sokolovsku

(čtk): Jak již byla veřejnost informována, byl pracovník Bezpečnosti odhalen dne 12. července 1988 úkryt zbraní, které se nacházely v silniční propusti na státní silnici číslo 6, mezi osadami Mýtina a Arnoldov v okrese Sokolov. Příslušníci Bezpečnosti na uvedeném místě zajistili 20 samopalů zn. Thompson, 24 zásobníků naplněných 840 náboji, plechovou krabici s 755 náboji, 30 pistolí zn. Walther a 11 zásobníků. Uvedené zbraně s náboji byly uloženy v pěti tlumocích. Nález byl předán k odborné expertize. Ve znaleckém posudku Kriminallistického ústavu VB se píše, že daktyloskopické stopy na zbraních a zásobnicích nebyly nalezeny. Za výrobce samopalů lze pokládat firmu Autoordnance Corporation Bridgeport, Connecticut-USA. Doba výroby spadá přibližně do období druhé světové války. Výrobce dvou typů pistolí je firma Waffen Fabrik Walther Zella Mählis (Thür). Vzhledem ke zkušebním značkám, jimiž jsou pistole opatřeny, odhaduje se jejich výroba do období roku 1939 až do let druhé světové války. Symboly a značky, jimiž jsou samopaly opatřeny, přísluší americké armádě S přihlédnutím k prostředí, ve kterém se zbraně nacházely, lze usoudit, že nebyly odloženy dříve než 3 dny. Pokud jde o tlumoky, ve kterých se zbraně nacházely, tři jsou zahraniční výroby a dva byly vyrobeny u nás. Zkoumáním konzervačního vazelinu bylo zjištěno, že vzorky neodpovídají vazelinám používaným pro konzervaci zbraní ani obdobným materiálům vyráběným v ČSSR. Podle expertizy lze usuzovat, že stáří konzervace samopalů je maximálně 1 rok.

O nález zbraní na Sokolovsku referoval i celostátní tisk, zde článek z Lidové demokracie.

bylo nalezeno 20 samopalů značky Thomson ráže 11,43mm pravděpodobně americké výroby, 35 plných zásobníků do samopalů, každý naplněn 21 náboji, 756 nábojů do samopalů bylo uloženo v plechové krabici. Dále bylo nalezeno 30 pistolí walter ráže 7,56mm s prázdnými zásobníky a 9 náhradních zásobníků k pistolím. Ve zprávě se dále hovoří o tom, že daktyloskopické otisky na zbraních a nábojích se nenalezly. Podle nález expertizy je možné však udělat závěr, že samopaly byly konzervovány maximálně před rokem.“ Šetření prováděli členové Okresního oddělení Veřejné bezpečnosti a O-StB Sokolov. Na základě těchto důkazů byla zajištěna přísnější kontrola vozidel přijíždějících do ČSSR.

Nalezené zbraně byly hlavně americké a německé výroby z 2. světové války. V mnoha socialistických zemích psaly deníky o tom, že k nám byly zbraně pašovány ze západního Německa a měli sloužit, jak už bylo psáno, kontrarevolučním silám při jejich ozbrojeném a násilném pokusu o likvidaci socialistického zřízení.

Z následného vyšetřování vyplynulo, že nalezené zbraně byly konzervovány sovětskými konzervačními prostředky a přivezeny ne ze západního Německa, ale z přátelského NDR. I když bylo vyšetřování po okupaci zastaveno, podařilo se najít dostatek důkazů o tom, že celá akce byla provokací sovětské tajné služby KGB a měla být jednou ze záminek k okupačnímu vpádu varšavských vojsk. Pachatel do konce roku 1968 ani později nebyl samozřejmě dopaden.

Michal Makaj

Vzpomínky četníka Bohumila Hájka na působení na Sokolovsku

Bohumil Hájek se narodil roku 1912 v Tuchlovicích (okres Kladno) a vyrůstal v hornické rodině spolu s pěti sourozenci. Otec pracoval na šachtě, matka příležitostně vypomáhala u místních sedláků. Jako školák absolvoval 5 tříd obecné a 4 třídy měšťanské školy. A snil svůj dětský sen: „Jako školák jsem dělal stopu pro služebního psa, kterého měli četníci na stanici. Toto se mi velmi líbilo a již tenkrát mým přáním bylo chytat a vyšetřovat zločince.“

Po skončení školní docházky se mladý Bohumil vyučil zednickému řemeslu, kterému se však věnoval jen krátce. Dne 1. října 1932 totiž nastoupil základní vojenskou službu u 5. pěšího pluku T. G. Masaryka ve Štefánikových kasárnách v Praze na Smíchově.

Jeho dětský sen se začal naplňovat 1. října 1937, kdy nastoupil do školy četníků na zkoušku v Kutné Hoře, kterou úspěšně absolvoval. Prvním služebním místem mu byla od 1. dubna 1938 četnická stanice Bezdruzice v okrese Planá u Mariánských Lázní. Zde však dlouho nepobyl. Díky národnostnímu konfliktu, který se v našem pohraničí stále více přirostoval, byl dne 1. května 1938 přidělen k četnickému pohotovostnímu

Bohumil Hájek.

oddílu (ČPO) v Chebu. Následovalo přeložení k ČPO ve Falknově (dnešním Sokolově), kde působil od 1. července 1938 do 9. října 1938. Sokolovský četnický pohotovostní oddíl byl součástí jednotek Stráže obrany státu (SOS), kterým na Sokolovsku velel energický voják major Helvin.

Nyní ale nechme opět krátce vzpomínat nyní již strážmistra četnictva Bohumila Hájka: „Jako příslušník SOS jsem se ještě s dalšími osobně zúčastnil bojů s henleinovci v Habersbirku (Habartově), Gossengrünü (Krajkové), Schönfeldu (Krásně), v Chodově, Františkových Lázních, Schwaderbachu (Bublavě), Silberbachu (Stříbrné) a jinde.“

Strážmistr Bohumil Hájek si u ČPO Falknov prožil křest ohněm – bojové nasazení, které se ani v nejmenším nepodobalo dětskému snu o chytání a vyšetřování zločinců. Místo toho denně nasazoval svůj život při obraně Československé republiky. Nechme ho opět vzpomínat na události, které se odehrály po 12. září 1938, tedy po projevu Adolfa Hitlera v Norimberku,

jenž odstartoval vlnu násilí v pohraničních oblastech. Začneme například v obci Habartov, tehdy Habersbirk. Jak je všeobecně známo, byla zde dne 13. září 1938 henleinovci napadena četnická stanice. Bilance tohoto incidentu byla tragická, 4 mrtví henleinovci a 4 četníci. Při zásahu proti henleinovcům asistoval i Bohumil Hájek: „Při vjetí do obce a ke stanicí jsme byli napadeni prudkou palbou se strany Němců. Útok jsme odrazili s použitím zbraní, já měl lehký kulomet. Pak jsme zjistili na místě 3 mrtvé četníky, a to velitele stanice Koukola, strážm. Křepelu, který byl vhozen do povrchového dolu, kde po zranění zemřel, a strážm. Příbka. Strážm. Pardus byl Němci zbit a krumpáčem byl těžce zraněn na hlavě. Jeho manželka byla Němci týrána a rovněž těžce zraněna. Abych doplnil, při střelbě do autobusu byl zabit mladý četník Roubal a Černý. Pak jsme dělali prohlídky domů, zabavovali zbraně a jejich majitele jsme zadrželi a odvezli k soudu do Falknova.“ Přestože vzpomínka není úplně přesná, neboť strážmistr Příbek nebyl zabit, ale jen raněn, i tak má svoji hodnotu a je dokladem děsivé tragédie.

Nastolení pořádku v obci Habersbirk bylo jen jednou z mnoha akcí, které se strážmistr Hájek účastnil. Dále ve svých pamětech vzpomíná i na obec Gossengrün (dnes Krajková), anebo třeba také na odvrácení útoku v obci Schönfeld (dnes Krásno), kde zfanatizovaný dav Němců přepadl četnickou stanici. Naštěstí díky včasnému příjezdu pohotovostního oddílu nedošlo k neštěstí. Henleinovci se po příjezdu posil rozprchlí do svých domovů, nebo se skryli v nedalekém lese. „Obsadili jsme vesnici a po domech jsme hledali zbraně, ale bez výsledku.“

Také Nejdek byl v těchto dnech velmi neklidným místem. Již 12. září po 21. hodině, tedy krátce po skončení rozhlasového projevu Adolfa Hitlera, se Němci začali shlukovat na náměstí a v ulicích města. Vzbuřenci vytloukali výkladní skříně českých a židovských obchodníků. Dav dokonce vnikl i do budovy okresního soudu, kde byli osvobozeni Němci zatčeni za trestné činy podle zákona na ochranu republiky. Situace se dále přirostovala. O půlnoci již čítal dav zhruba

V četnické škole v Kutné Hoře, hlásící se je B. Hájek.

4000 osob, kostelní zvony byly k útoku na veřejné budovy. Jen díky zásahu četnictva a armády byl dav rozehnán. Také v Nejdku zasahoval strážmistr Hájek, a tak se na vše opět podíváme jeho očima: „Velitelství SOS bylo upozorněno, že Němci v Nejdku chystají proti příslušníkům četnické stanice a proti čs. občanům násilnou akci. Na místo nás odjelo 8-10 příslušníků SOS a s námi bylo vysláno vojenské pancéřové auto. Seřadili jsme se u budovy okresního hejtmánství. Slyšeli jsme, jak dav Němců pochoduje Nejdkem nahoru a dolů a přitom vykřikovali hanlivá hesla na adresu Čechů. Přitom rozbíjeli výklady obchodů Čechů a Židů. Zástup Němců byl stále větší a větší.“ Zásah oddílu SOS i přes ujistování hejtmána, že se vlastně nic neděje, nenechal na sebe dlouho čekat. „...Nadporučík dal souhlas, abychom odešli na náměstí a snažili se Němce rozehnat. Po příchodu na náměstí jsme zaujali místa po celé jeho šíři a já s kulometem jsem byl uprostřed. Nadporučík vytáhl služební šavli, zdvihl ji nahoru a vyzval Němce, aby se rozešli, jinak že dá povel ke střelbě. Němci nás přivítali křikem a nadávkami. Okresní hejtmán jen nadporučíka utěšoval, že se nic nestane apod., abychom nezakročovali. Přední řady Němců se však přibližovaly směrem k nám. Upozornil jsem na to nadporučíka, který znovu vyzval dav, aby se rozešel, nepřibližoval se, jinak že dá povel ke střelbě, a to již myslel vážně. Já s prstem na spoušti jsem jen čekal na povel šavli.“

Situace byla velmi vážná. Stačilo málo a náměstí by se topilo v krvavé lázni. Do všeho se opět vložil okresní hejtmán a několik parlamentářů z davu. Díky rozhodnosti nadporučíka a odhodlání příslušníků SOS nakonec Němci ustoupili a rozešli se a nebezpečí tak bylo zažehnáno. Než se však mohl oddíl SOS vrátit zpět do Falknova, přišly nové rozkazy. Němci v obci Trinkseifen (Rudné) ničili telefonní ústřednu a zařízení pošty. „Po přijetí na místo jsme zadrželi několik Němců. Jak jsme se dozvěděli, v řádění jim chtěli zabránit němečtí soc. demokraté z místa, ale nacisté je napadli střelbou. Na místě jsme pak našli dva mrtvé, byli zastřeleni. Tak se mstili zfanatizovaní fašisté na spoluobčanech soc. demokratů. Telefonní spojení bylo jedním z četníků dáno laicky do provozu.“

Další událostí, které se příslušník ČPO Falknov a příslušník SOS Bohumil Hájek účastnil, bylo údajně napadení četnické stanice v Jindřichovicích. Vše začalo varováním. „Jednou došlo upozornění, že máme být vylákáni k údajnému přepadení stanice v Jindřichovicích, abychom poskytli pomoc příslušníkům stanice. Silnice že bude v určitém místě zatarasena a (bylo to v lese) jakmile vystoupíme, že na nás budou Němci ukrytí na blízkou střílet.“ Četníci využili chystanou past ve svůj prospěch. „...Řidič Milfajt vypnul motor a tiše jsme jeli pokud možno nejbližší k uvedenému místu. Asi 200-300 m před ním jsme vystoupili a podle pokynů jsme lesem provedli obklíčení Němců. Došlo ke střelbě, já jsem použil kulometu a na to se Němci vzdali. Na místě byli 4 mrtví a dalších asi 8 jsme odvezli do Falknova k soudu.“

Příslušníci SOS však nebojovali jen s místními nacisty, mnohdy byli do útoků zapojeni i říšskoněmecké ozbrojené složky. Podíváme se například na znovudobytí návrší a dvora Sorghof a obce Libštejn u Chebu ve dnech 21. a 22. září 1938. „Tato místa byla obsazena vojskem (míněno německým) a SS. Akce trvala 2 dny a zúčastnily se jí z naší strany 2 čety vojáků, jedna četa SOS, 3 tanky středního typu a jedno obrněné auto, které při prováděném průzkumu situace bylo nastřeleno do věže dávkou z kulometu. Nic se mu však nestalo. Velitelem celé akce byl mjr. Helvín. Při postupu ke dvoru jsme byli ostřelováni z kulometu jak ze dvora, tak i z nedalekého návrší, a tak jsme se dostali do soustředné palby. Současně jsme byli ostřelováni minami, které našťástí létaly mimo nás do lesa, kde vybuchovaly.“

Bohumil Hájek v hodnosti četnického strážmistra.

I četník Hájek musel ovládat jízdu na ski, čili na lyžích.

Boj o statek Sorghof byl i přes použití tanků velmi náročný a vyžadoval plné vypětí všech sil. Na výzvu mjr. Helvína se Bohumil Hájek přihlásil jako dobrovolník a spolu se strážmistrem Hrubým byli vysláni na průzkum. „*Pližením a přískoky jsme se dostali k budovám dvora, připravili si zbraně a odjistili ruční granáty. Mezi budovami jsme narazili na uniformované německé vojáky. To bylo na vzdálenost asi 50 metrů. Chtěli jsme se dostat blíže a použít granáty a zbraní. Ti nás však spatřili, dali se na útěk a vhozené granáty jim nezpůsobily žádnou škodu.*“

Po obsazení statku bylo zjištěno, že se Němci dali na útěk. Od pronásledování však bylo upuštěno, neboť se již začalo stmívat a většina z útočníků zmizela za státní hranici v Německu. Major Helvín nechal tedy celý statek zajistit a prohledat. Přitom byli ve sklepě nalezeni schovaní starší zaměstnanci dvora, jejichž výslechem bylo zjištěno, že Němci měli mrtvé i raněné, které však včas přepravili do Německa. Dále bylo potvrzeno, že se akce účastnili nejen povstalci, ale také příslušníci SS. Strážmistři Hrubý a Hájek byli

za bezvadné splnění úkolu před nastoupenou jednotkou pochváleni samotným mjr. Helvínem.

Jednou z posledních bojových akcí, které se strážmistr Hájek účastnil, byl průzkum obce Stříbrná. Přestože obecní kronika uvádí, že dne 14. září v 1.00 hodinu v noci přijely do obce 3 autobusy s českým četnictvem a následně v 5.00 hodin přijela kolona pěti tanků, nebyl pořádek v obci zřejmě nastolen na dlouho, neboť jak uvádí strážmistr Hájek: „*...nebyly žádné zprávy ze Silberbachu a nevědělo se, kým byl obsazen. Nebylo žádné spojení a kolovaly pověsti, že obec je obsazena ordnery a Freikorsem.*“ Strážmistr Hájek se spolu se strážmistrem Chramostou na výzvu vrchního strážmistra Němce dobrovolně přihlásili a v noci na motocyklech provedli průzkum obce. „*Oba jsme měli motocykly. Kdo jel první, tak svítil a druhý jel bez světel, aby nebylo zjištěno, o koho se jedná, protože fašisté měli na silnicích hlídky. Zjistili jsme, že Silberbach je obsazen ozbrojenými Němci. Při otáčení tito zjistili, o koho se asi jedná, protože náhle došlo ke střelbě po nás. Nikdo z nás nebyl zasažen. Situaci jsme hlásili, ale žádná akce proti Silberbachu nebyla podniknuta.*“

Díky vzpomínkám Bohumila Hájka máme možnost dozvědět se detaily událostí, které již dávno odvál čas. Kdo dnes už například ví, že se chystal i útok na četnická kasárna ve Falknově. Jen díky varování místních loajálních Němců nedošlo k masakru. Blíže však přímý účastník oněch událostí Bohumil Hájek: „*Došlo od nich upozornění, že ordneři a Freikorps se chystali přepadnout v nočních hodinách naši ubytovnu a nás zlikvidovat. Směr útoku měl být od zámečku v parku a z hotelu na náměstí a soustředěnou palbou nás měli napadnout. Mjr. Helvín mi dal rozkaz, abych zašel do vojenských kasáren ve Falknově a vyžádal pro naši ochranu dva tanky s osádkou a střelivem a předal mi dopis pro velitele. Tanky měly přijet až navečer. To se stalo. Jeden byl umístěn na náměstí s výstřelem na hotel a do toho jsem nasedl i já. Druhý tank byl nasměrován na zámeček a k němu byl přidělen příslušník SOS. Tímto zákrokem a díky varování byla celá akce povstalců zmařena. Jak jsme se později*

Skupinové foto z Kutné Hory. B. Hájek druhý zleva..

dozvěděli, byl v chemickém závodě vykopán hrob, kde jsme měli být pohřbeni, kdyby se býval útok zdařil, protože z naší ubytovny byl ven jen jeden východ.“

Přestože odhodlání našich četníků, vojáků a příslušníků SOS bránit celistvost našich hranic bylo nezměrné, nebylo to nic platné. Jiní rozhodli za nás. Pohraniční území muselo být díky mnichovské dohodě předáno Německu. Češi v krátkém čase museli opustit své domovy, vojáci

Čsl. vojenské a bezpečnostní síly opouštějí po mnichovské kapitulaci sokolovské náměstí - 3. říjen 1938.

svá kasárna, četníci své četnické stanice. Rozkaz o odchodu přišel i pro oddíl SOS Falknov. Nechme si tyto nemilé chvíle opět vyprávět očitým svědkem. „Někdy začátkem měsíce října 1938 (stalo se tak konkrétně 3. října) jsme byli mjr. Helvínem vyzooměni, že podle dohody celý oddíl SOS odejde z Falknova v 9.00 hod. a v 11.00 hod. téhož dne německá armáda obsadí Falknov...“ Vše bylo, ale trochu jinak. „...Němečtí vojáci se objevili na kraji Falknova již v 8.30 hod. Krátce na to obsadili dům, kde jsme byli, a dostali jsme 5 minut na to, abychom odjeli.“ Než se SOSáci vydali na cestu do vnitrozemí, rozloučili se s nimi krátkým projevem mjr. Helvín, který ve Falknově zůstal jako rukojmí. „Se zvláštními pocity a lítostí, kde ani slzy nechyběly, nastoupili jsme na nákladní auta, já jsem měl motocykl a za jásootu a nadávek fašistů jsme opustili Falknov.“

Ani ústup se však neobešel bez komplikací. „Za Falknovem nás dojeli němečtí vojáci, zastavili nás a motorová vozidla, včetně motocyklu nám odebrali. Já jsem musel odevzdat kulomet, ostatní zbraně, tj. pistole a pušky s náboji nám ponechali. Dále jsme šli pěšky do Karlových Varů a dále na Hürky, kde jsme dali dohromady 5 konzerv jako železnou dávku a udělali guláš velmi chudý, protože na to nás bylo asi 40 včetně asi 8-9 vojáků, kteří se k nám přidali. Pak jsme pokračovali v chůzi do Bochova, kde již byly pozice našeho vojska a ti nás odvezli do Rakovníka...“

Strážmistr Hájek touto strastiplnou cestou opustil náš kraj. Po celou dobu trvání druhé světové války působil v řadách četnictva, nejprve byl zařazen k četnickému pohotovostnímu oddílu v Náchodě, roku 1939 byl převelen na četnickou stanici Lípa u Havlíčkova Brodu. Na jaře roku 1940 se dostává na okresní četnickou stanici v Ledči nad Sázavou. Ani za války však nezůstal nečinným, stal se členem odbojové organizace „RU-DA“ v Ledči nad Sázavou a jak sám uvádí: „Mým hlavním úkolem bylo shromažďovat zprávy o akcích německých četníků a jiných úřadů, varovat naše občany před zatčením či předávat zprávy zahraničního rozhlasu, které jsme odposlechli na stanici, spolehlivým občanům v obvodu stanice.“

Na samotném konci války se Bohumil Hájek také se zbraní v ruce zapojil do květnového povstání českého lidu proti nacistickým okupantům.

Krátce po skončení války se vrací do pohraničí. Od 26. května 1945 byl zařazen do četnického pohotovostního oddílu v Doupově, od 1. července 1945 byl přemístěn na četnickou stanici v Klášterci nad Ohří. Jak sám říká, splnil se tak jeho dětský sen. „Konečně jsem se dostal k práci, která byla mým přáním – vyšetřovat.“ Splněný sen vydržel Bohumil Hájek až do jeho odchodu do důchodu 1. dubna 1967.

Josef Macke

Vánoce v poli

Jméno Anton Günther (1867 – 1937) je v Krušných horách vyslovováno s úctou. Znamená pro náš kraj asi totéž, co Karel Klostermann pro Šumavu, Jindřich Šimon Baar pro Chodsko nebo Karel Hašler pro Prahu. Günther procházel s neodlučitelnou kytarou celé pohoří po obou stranách státní hranice. Svoje písničky šířil s pomocí hudebních litografických pohlednic, které jsou jeho vynálezem a unikátem. Před saským kurfiřtem se vyznal z lásky k rodnému kraji písní, která je dodnes nepsanou krušnohorskou hymnou: „Neměnil bych s žádným králem, vždyť tam nahoře stojí můj domek.“

Dnes slyšíme Güntherovy písně v rozhlasových a televizních stanicích v Německu. Nezní jen v původní podobě na originálních nahrávkách, ale i v různých úpravách pro sólové zpěváky a lidové soubory a dokonce i pro dechové, džezové a rockové kapely.

Anton Günther.

Am Spitzberg bei Gottesgott 1111 m
Du da Wälder hamlich rausch'n.
Lieber, in ersagb. Mundart.
Wort: Meise u. Reihn. o. Ant. Günther.

1. *Allegretto*
Oj ho Werd ho is halt lustig, of da - Werd ho is halt
ist, do schreit do Sonn an al - ler erin. Scheint ja an en längh
hie. Du da Wälder hamlich rausch'n, wu da hoch su ritlich
blüht, mit tan könnig mächt ich rausch'n, weil do bruchst mei Heil. Sieht

2. *Allegretto*
2. *Allegretto*
3. *Allegretto*
4. *Allegretto*
5. *Allegretto*
6. *Allegretto*

Dieses Lied entstanden 1905.
Wie Rechte vorbehalten.
Verlag: S. Kuhnke, Leipzig.

Originální pohlednice z roku 1905 s textem Güntherovy písně.

Anton Günther zakusil sice vnější slávu, ale díky své výjimečnosti jen málo hlubokého pochopení. Z tohoto světa odešel dobrovolně. Ač se celý život úspěšně pral s nepřízní osudu, politika v předvečer druhé světové války byla pro něj lidsky a existenčně nepřekonatelnou překážkou.

Píseň Vánoce v poli nemohla být autentičtější. Günther sám prožil balkánskou frontu první světové války. Melodie a slova úvodního verše a tempo i tříosminový rytmus celé písně připomínají slavnou Tichou noc. Úvodní a závěrečný verš Ó, blažený vánoční čas je reminiscencí na Güntherovu lidovou píseň z roku 1907 O selicha Weihnachtszeit, která vznikla ve šťastném kruhu rodiny. Byť Vánoce v poli zněly v krušnohorském nářečí, každý z kamarádů, „ležících po prožitých útrapách na slámě“, jí dobře porozuměl a jistě Güntherovi přizvukoval.

Krutou ironií války bylo zavlčeno mnoho Krušnohorců do Srbska a současně mnoho zajatých Srbů do Krušnohoří. Nedaleko čekající Güntherovy rodiny, u Jindřichovic, vyrostl zajatecký tábor pro zajatce ze Srbska a balkánských národů. Jistě také zde se ozývaly na Štědrý večer srbské koledy na dřevěných prýcnách lágrových baráků...

*Text a překlad písně
Petr Rojik*

Weihnachten in Feld

Vánoce v poli

Hudba a text Anton Günther 1914

<p>1. Stille Nacht, heilige Nacht.
O selige Weihnachtszeit!
Su habn mir gesonge in friedliche Gahr,
wu jeder derham in senn Stübel noch war:
„Eich is heit Frieden on Freid“.
O selige Weihnachtszeit!</p> <p>2. Stille Nacht, heilige Nacht.
In der Haamit wuhnt onner Gelüch.
Ben Lichtenglanz üme Weihnachtsbaam
sitzt de Motter su traurig, de Kinner dernaabn,
der Vater kömmt noch net zerück
aar is noch drauben in Krieg.</p> <p>3. Stille Nacht, heilige Nacht.
Zen Heiling Obnd of´n Struh,
do liegn mir Männer, vorbei is de Nut,
mir sei entgange dan schrecklinge Tud.
Onner Fühln gieht der Haamit zu
ze Fraa on Kind e su fruh.</p> <p>4. Stille Nacht, heilige Nacht.
Manicher Kamerad muht loben sei Laabn.
De Kugel die hot´n niedergestreckt,
in Feindesland liegt´r zugedeckt,
sieht nimmer en Weihnachtsbaam.
Der Vater kömmt nimmer ham.</p> <p>5. Stille Nacht, heilige Nacht.
Brenng ons, o Weihnachtszeit,
doch wieder Frieden, führ ons zerück
ze Fraa on Kinner, ze onnern Gelüch,
nort singe mir Männer mit Freid:
„O selige Weihnachtszeit!“</p> | <p>1. Tichá noc, svatá noc.
Blažený vánoční čas!
V letech míru jsme doma
ve světnici zpívávali:
„Přejem vám dnes radost a mír“.
Blažený vánoční čas!</p> <p>2. Tichá noc, svatá noc.
Doma ve vlasti bydlí naše štěstí.
V lesku svíček kol vánočního stromku
sedí matka, tak smutná, a děti vedle ní.
Táta se pořád nevrací,
je venku, ve válce.</p> <p>3. Tichá noc, svatá noc.
My muži ležíme na Štědrý večer
po prožitých útrapách na slámě.
Unikli jsme strašné smrti.
Myšlenky se toulají domů,
k ženě, ke šťastnému dítěti.</p> <p>4. Tichá noc, svatá noc.
Mnohý kamarád už zahynul,
leží, sražen kulkou,
v zemi nepřítel.
Nespatří už vánoční strom.
Táta se nevrátí.</p> <p>5. Tichá noc, přesvatá noc.
Kéž nám Vánoce
zase přinesou mír –
nám, ženě, dětem, našemu štěstí.
Proto, muži, zazpívejme s nadějí:
Blažený vánoční čas.</p> |
|---|--|

Děs na samotě Doyscherhofu 1926 aneb malé povídání o kousku historie Slavkovského lesa a jednom hrůzném zločinu

V knize „Nejslavnější mordy první republiky“ Miloslava Jedličky se píše: „Zločin, který neměl v historii prvorepublikového Československa obdoby, se stal v noci z Velkého pátku na Bílou sobotu. Dějištěm krvavé události byl osamělý statek zvaný Doyscherhof, který stál asi deset minut chůze od Rockendorfu. Neznámou vesničku o čtyřiasedmdesáti domech, v níž žilo čtyři sta dvanáct německy mluvících obyvatel, znal po 10. dubnu 1926 snad každý v republice včetně Podkarpatské Rusi. Dnes bychom ji hledali na mapě marně. Po válce byla přejmenována na Horní Žitnou, většina jejich obyvatel byla odsunuta a armáda ji zabrala pro výcvikové účely. Ves chátrala a po čase se přeměnila v ruiny. Do zapomnění upadl i krvavý zločin, na který upozorňuje jen dobový tisk. Sotva znatelné obvodové zdi statku Doyscherhof s patrným půdorysem kuchyňských kamen pak připomínají místo činu.“

Celkový pohled na obec Dolní Žitná, rok 1928.

O obci Rockendorfu, jejíž zbytky dnes leží na samotných hranicích sokolovského a chebského okresu, můžeme v rozličných literárních zdrojích najít poměrně velkou sumu informací, možná tolik, že by vydaly na samostatný článek. Pro náš případ bych však připomněl jen některé, zejména ty, jež se vztahují k období před 2. světovou válkou.

Bývalá ves Rockendorf byla běžná horská víska skládající se ze dvou částí – Horní a Dolní. Obě části byly roztaženy podél cesty procházející vsí. Byla to klasická kolonizační německá ves, jakých byla ve zdejší kraji většina. Nacházela se v nadmořské výšce téměř 800 m a měla již horský charakter. Dvory a jednotlivá stavení se táhly od paty hory až k jejímu vrcholu.

Pomník padlým ze světové války.
Foto Petr Rejsek.

Nejstarší zprávou o vsi je, jako u všech ostatních okolních vesnic, zápis v lenních Leuchtenberských knihách, kde je ves zapsána jako Rokkendorf. Tam se už roku 1360 nachází zápis o třech dvorech ve vsi v majetku Humprechta z Kynžvartu.

V písemnictví se setkáváme s pojmenováním obce jako Rokendorf, Rokkendorf, Roggendorf. Původ názvu je odvozován od jména Rocke či Roggen. Jméno pak značí ves Rockeových lidí, ač se často nesprávně objevuje, že obec dostala své jméno proto, že se zde dařilo žito (Roggen je německy žito). Také bývalí němečtí obyvatelé měli své vysvětlení vzniku jména. Domnívali se, že je jméno odvozeno od slova Spinnrocken, čili bavlněná sukně. Sami však důrazně upozorňovali, že určitě nepochází z pěstovaného obilí, žita, jak občas bývá uváděno.

Před 2. světovou válkou můžeme zastihnout ves s téměř 80 domy a více než 400 obyvateli. Byly zde 2 vrchnostenské panské dvory, škola s jedním učitelem, panská fořtovna, panský pivovar,

panská výroba kořalky, hostinec, 2 hospody. Na všech zdejších „horských“ obcích, Smrkovci, Žitné i Lazech, nebyl nikdy doktor, ani zde nebylo lékařské středisko. Lidé ze všech tří obcí proto docházeli na ošetření do Kynžvartu, kde bývali tři lékaři. Lidé se nejčastěji živilí pěstováním chmele, rolnictvím, chovem dobytka, dřevorubectvím, pálením mlířů, přádelnictvím lnu a vlny, někteří se živilí podomním obchodem či jako nádeníci.

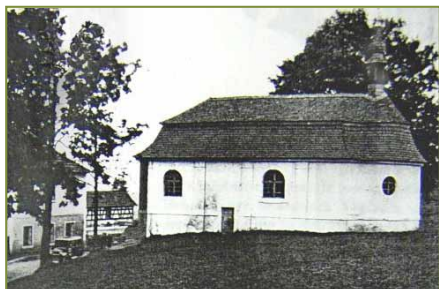
Z významných rodáků Rockendorfu je možno připomenout Františka Xavera Bartha (* 12. 5. 1873 v Rockendorfu – + 28. 6. 1938 v Rockendorfu), jenž patřil mezi největší egerlandské lidové básníky a zpěváky a je autorem lidové „Písňe Císařského lesa“ („Kaiserwald-Lied“) a také slavného pochodu „Das Landsturm Regiment“. Ten byl věnován všem vojákům z Egerlandu v 1. světové válce. Při dnešní návštěvě ruin obce není orientace v místě příliš jednoduchá, odsun německého obyvatelstva, československá armáda a příroda vykonaly své. Lze jen smutně konstatovat, že z původní vsi nezbylo téměř nic. Místo pohlcuje bujná vegetace, zejména rozsáhlé plochy bolševníku. Hledání zničených budov ztěžuje i značné množství přirozených kamenů, které, přírodou sestaveny někdy do velmi dokonalých tvarů, evokují představu o základech domů a velice matou.

Největším pomocníkem při hledání konkrétního stavení, v našem případě statku Doyscherhof, může být porovnání leteckých snímků z roku 2010 a z roku 1952, kdy destrukce obce nebyla ještě úplně dokončena.

A právě tento statek se nyní ocitá ve středu našeho dění a zájmu. O tom, co se zde v roce 1926 stalo, nás může opět stručně seznámit Miroslav Jedlička: „Zcela na vrcholu kopce, na nejvyšším bodě Horní Žitné, stával veliký panský statek. Měl prastarý název Doyscherhof (Doyscherův dvůr), později nazývaný Horní Doyscherhof. Vznik statku lze položit hluboko před období 16. století. Dnes z Horního Doyscherhofu nezbylo zhora nic, stejně jako celá vesnice i on byl zničen v době činnosti vojenského výcvikového tábora.“

Později byl nedaleko něj, asi kilometr severněji, vystavěn další statek, kterému se začalo říkat Dolní Doyscherhof. Stával již kus od vsi v polích. Dolní Doyscherhof lze ještě dnes v terénu vystopovat. Malé zbytky základů jeho sklepů najdeme v trávě poměrně dobře, pokud víme, kde hledat. Posledním

majitelem v roce 1945 byl Kašpar Döllner. V kriminalistickém archívu však zůstal dodnes jeden velmi zajímavý zápis z historie Doyscherhofu. Jak vyplývá ze jmen majitelů, mělo se jednat o Dolní Doyscherhof. „1. července 1927 v 6:06 hod. byl v Plzni na dvoře divizního soudu popraven 24letý voják František Sandtner, který v noci 9. dubna 1926 v osadě Doyscherhof u Mariánských Lázní sekerou zavraždil sedláka Döllnera, jeho manželku, dvě jejich děti a služku.“

Kaple v Horní Žitné.

Sophie Döllnerová.

Rudolf Döllner.

K čemu zde vlastně oné dubnové noci došlo? Krátce po jedné v noci budí jedenáctiletý Kašpar Döllner v podkroví duševně zaostalého patnáctiletého pasáčka Willibalda Weidla. Posílá ho do vsi pro dědečka Hanse Döllnera, že se na statku stalo něco hrozného. Padá drobný sníh, Willi se ztrácí ve tmě, znovu se vrací, nakonec však vzkaz doručí – posléze tedy přivádí na statek starého Döllnera, následně dorazí i jeho zeť Hans Tyrn a řada dalších lidí. Starý Döllner vynáší na dvůr matrace a peřinu a na ně klade oběti zločinu. Devítiměsíční vnučku Marii, která jako zázrakem vyvázla bez újmy, čtyřletou vnučku Annu, devítiletého vnuka Theodora a třicetiletou služebnou Marii Hoffmannovou, všechny již bez známek života. Žofie a Rudolf Döllnerovi a jejich další syn Josef sténají, jsou všichni těžce poranění. Oba rodiče později umírají.

Vrah Franz Sandtner.

Hans Tyrn vzápětí vyrazí na bryčce do Kynžvartu pro lékaře Sigmunda Olberta, ten ještě vyrozumí chebskou nemocnici a kynžvartské četníky. Na žádost starosty a správce pivovaru (jediné dva telefony v obci) se k místu stahuje četnictvo z celého okolí včetně okresního četnického velitele kapitána Arnošta Člaňka z Mariánských Lázní. Ten také vyrozumí chebskou soudní vyšetřovací komisi. Na statku panuje všeobecný, jen těžko zvládnutelný chaos. Až později se četníkům podaří zajistit pořádek, nicméně stopy na statku i ve sněhu v okolí usedlosti byly ještě před zajištěním zašlapány. 10. dubna po poledni doráží komise z Chebu, plzeňský policejní komisař a policejní psovod. Většina stop je však již dávno zničena, všude vládne obrovský nepořádek.

Jediným očitým svědkem vraždy, schovaným pod peřinou a tělem zraněného otce, byl malý Kašpar Döllner. Vrah zaútočil nejdříve na dospělé členy rodiny, kteří by se v případě probuzení dokázali bránit. Po zběsilém vraždění prohledal místnosti, ukradl několik věcí a zakouzl se do perníkového koně na stole, přičemž ho osvětila petrolejová lampa. Kašpar si všiml podobnosti s Franzem Sandtnerem, Francim, který u nich dříve pracoval, byl však asi před třemi lety propuštěn, což údajně nesl velice nelibě. Členové vyšetřovací komise chlapcovu výpověď zpochybnili, prý musel být v šoku a nemůže si pamatovat průběh události, navíc trpí epilepsií a je na svůj věk zaostalý. Jeho svědectví však uvěřil kapitán Članěk, což se později ukázalo jako správné.

Mistr popravčí Leopold Wohlschläger, jenž popravoval také vraha Sandtnera.

Další posun ve vyšetřování přinesla metoda hledání stop ve větším rádiu od místa činu. Tak se kapitánu Člaňkovi podařilo vyloučit stopy zvědavců a objevit stopy vedoucí k lesu. Nalezl zakrvácený svetr, na hranici lesa rovněž zakrvácenou sekeru (později se prokázalo, že si vrah přinesl sekeru a kladivo, jenž mu však po několika ranách upadlo, a proto ho nahradil právě sekerou).

Ve vyšetřování případu, po řadě nedodržení některých základních zásad kriminalistiky zejména ze strany vyšetřovací komise, později pokračuje už jen četnictvo. Prověřuje Sandtnerův pohyb v okolních obcích, zejména v obci Schönbachu (Luby) na hospodářství sedláka Vogla, kde, jak se zjistilo, hledal Sandtner den před vraždou nocleh a kde zřejmě odcizil vražedné nástroje. Čtvrtý den po vraždách je Sandtner, vojín druhé roty čtrnáctého pluku v Prešově, v době vraždy na jedenáctidenní dovolence, v kasárnách zatčen. Je předán četnictvu a za celkem dramatických okolností (byl pro něho vyčleněn speciální vagón a byl hlídán vojenskou hlídkou s ostře nabitými puškami, jež odháněla zvědavce)

eskortován vlakem z Prešova přes Bratislavu, Brno, Prahu a Kynžvart až do Chebu. Cesta trvá dva dny a během ní, zřejmě ze strachu před lidmi, kteří ve stanicích volali po jeho lynči, učinil Sandtner doznání.

Rockendorfská loupežná vražda mu vynesla 950 Kč a hodinky, ukradl rovněž 6 vajec a půl kilogramu másla, kousl do perníkového koně. Za ukradené peníze si koupil košík, tašku na cigarety, pečivo a 4 menší láhve likéru. Kamarádovi v Prešově dal chybějících 10 Kč na prostitutku, sám pak za 40 Kč využil služeb stejné prostitutky. Něco peněz daroval kamarádům. Za to vše zaplatilo životem pět nevinných lidí, z toho dvě malé děti...

Po velmi komplikovaném procesu byl Franz Sandtner odsouzen dne 29. ledna 1927 u Vojenského diviziho soudu v Plzni ke ztrátě práva volebního, k vyloučení z čl. vojska a především k trestu smrti provazem.

Po třech porcích roštěné, patnácti šklubancích a třech pivech byl šest minut po šesté hodině ranní dne 1. července 1927 mistrem popravčím Leopoldem Wohlschägerem tamtéž popraven.

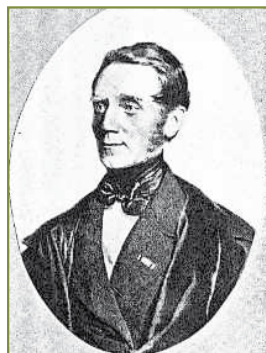
Obec Horní Žitnou – Rockendorf dnes připomíná jen poslední stojící stavba – velký kámen, jenž tvořil základ pomníku zdejším mužům padlým v 1. světové válce. Jeden z největších zločinů spáchaných kdy na Sokolovsku, ne-li největší, pak nepřipomíná vůbec nic. Snad jen skrovné rozvaliny Doyscherhofu, které se postupně ztrácí ve vítězící přírodě.

Petr Rejsek

Odhalení pamětní desky Karlu Josefu Heidlerovi v Sokolově

Karel Josef Heidler (narozen 26. ledna 1792 v Sokolově, zemřel 13. května 1866 v Praze) byl významný balneolog, autor odborných spisů a lékař.

Po studiích v Ostrově a Plzni se Heidler v roce 1818 stal absolventem lékařské fakulty v Praze a vzápětí se usadil v Mariánských Lázních. Zde se zasloužil o to, že se toto město stalo vyhledávaným léčebným místem. Heidler zde působil čtyři desetiletí. Stal se nositelem několika ocenění evropských panovníků a byl jmenován členem mnoha prestižních evropských vědeckých společností. V roce 1858 byl povýšen do šlechtického stavu s predikátem „von Heilborn“. Spolu s Goethem spolupracoval na geologickém a mineralogickém průzkumu regionu.

Karl Josef Heidler.

Ze zdravotních důvodů zanechal Heidler lékařské praxe a ještě roku 1858 se odstěhoval ke své dceři do Prahy. Ani operace však nezabránila definitivnímu oslepnutí. Po smrti bylo jeho tělo po několika dnech převezeno do Mariánských Lázní, aby bylo pochováno v monumentální rodinné hrobce.

Heidler byl autorem mnoha odborných knih – balneologických a lékařských spisů a monografií o léčivých pramenech (podrobnější životopis např. viz Biografický lexikon sokolovského regionu autorů V. Prokopa a L. Smoly).

Až do roku 1945 byla Heidlerovým jménem poctěna dnes již neexistující sokolovská ulice (po válce Mírová). Nacházela se poblíž kláštera – zde totiž Heidler zakoupil dům č. p. 106, který poté roku 1862 daroval městu s podmínkou, že zde bude umístěn špitál pro chudé a těžce nemocné. Tak se také v roce 1864 stalo.

Na stavbu současné nemocnice v roce 1911, tedy 45 let po Heidlerově smrti, bylo mimo jiné použito i zbytku kapitálu jeho nadace (Stadt Falkenauer Heidlerische Krankenhaus-Stiftung). Toto bylo výslovně zmíněno na dvou pamětních deskách v tehdejší nemocnici.

Založením špitálu v předminulém století a posmrtným přispěním peněží z Heidlerovy nadace na stavbu současné nemocnice se Heidler stal (možná s trochou nadsázky) zakladatelem nemocniční péče v Sokolově v tom dnešním (moderním) slova smyslu, a to město Sokolov považovalo za nutné zdůraznit na pamětní desce i umístěním pamětní desky v současném areálu nemocnice, i když v Sokolově samozřejmě fungovala špitální péče už v dřívější době (například v roce 1660 je doložen vrchnostenský špitál a chudobinec).

Myšlenka na vznik desky se zrodila v roce 2011, kdy sokolovští občané pan Josef Brtek a ing. Vojtěch Čertík přišli s myšlenkou připomenout K. J. Heidlera pamětní deskou umístěnou na sokolovském klášteře, v jehož blízkosti špitál stál. Vzhledem k množství již umístěných pamětních desek v lokalitě Starého náměstí a doporučení orgánu státní památkové péče se město Sokolov rozhodlo neumísťovat pamětní desku na objekt sokolovského klášteře, ale hledalo jiné možné umístění.

Po zvážení všech okolností bylo rozhodnuto umístit pamětní desku v areálu nemocnice Sokolov a pro její zvýraznění ji neumísťovat na fasádu některého z objektů nemocnice, ale na samostatný podstavec v zeleném ostrůvku u vjezdu do areálu sokolovské nemocnice.

Zhotovení pamětní desky, včetně textu a podobizny K. J. Heidlera, provedlo Kamenictví Josef Kronus ze Starého Sedla a zhotovení kamenné stély pro pamětní desku, i s osazením do terénu a dopravy, pak Ateliér Jiří Černý z Lomnice.

Na závěr bych chtěl zmínit nesrovnalosti ohledně dne narození K. J. Heidlera. Datum 22. ledna 1792 užívají i některé české i německé zdroje. Studium matrik bylo však potvrzeno druhé používané datum, tj. 26. ledna 1792. Město Sokolov se rozhodnulo z důvodu těchto nejasností na pamětní desce uvést pouze roky narození a úmrtí spolu se současnými názvy měst narození a úmrtí, tedy Sokolov a Praha.

Slavnostnímu odhalení byl přítomen starosta města Sokolov Zdeněk Berka a místostarosta Ladislav Sedláček.

Kámen s pamětní deskou K. J. Heidlerovi.

Michael Rund

Úzkorozchodné železnice na Sokolovsku – 3. část

Pionýrská dráha v Pionýrském v Lokti

V roce 1949 se na krajském výboru KSČ v Karlových Varech rozhodlo o vybudování krajského pionýrského městečka. Důvodů pro takové rozhodnutí bylo několik. Mezi nejdůležitější patřila snaha o zlepšení podmínek pro život v průmyslovém kraji. Po odsunu německých obyvatel trpělo Karlovarsko velkým nedostatkem pracovníků. Dobré možnosti výtěžku sice přiváděly mnoho brigádníků, ti však neměli zájem v průmyslovém kraji zůstat déle, než bylo nutné. Velká fluktuace narušovala plynulý chod výroby a přinášela velké náklady s opakovaným zaučováním zaměstnanců a jejich pomalou adaptací na náročnou výrobu v průmyslových podnicích. Úřady tak stály před rozhodnutím, jak dočasné příchozí udržet v oblasti trvale. Mezi mnoha nápady se objevila i myšlenka vybudování centra pionýrů. Byla inspirována podobnými projekty v Sovětském svazu, jenž byl tehdy pro nás vzorem.

Projekt zaujal i mnoho závodních výborů ROH. Péče o děti měla v české společnosti dlouhou tradici a lidé byli ochotni na takovém projektu dobrovolně pracovat i ve volném čase a bez nároku na mzdu. Ještě v roce 1949 se zrodily základní plány a bylo také pro pionýrské centrum vybráno místo na pravém břehu řeky Ohře u Svatošských skal. Bylo v přírodní, průmyslem nepoškozené krajině blízko center hlavního osídlení a průmyslových podniků. Základní myšlenkou projektu bylo, že se jednotlivé podniky buď zaváží

Budova vedení tábora byla původně určena jako výpravní a provozní budova dráhy. Na snímku vidíme na pravé straně čekárny dálkové ovládání zabezpečovacího zařízení. Snímek je z 6. srpna 1978.

vybudovat konkrétní stavby, nebo pro ně dodají potřebné vybavení. Mezi různými nápady se objevila a ujala i myšlenka stavby úzkorozchodné dráhy s parním provozem, která by sloužila jak k oddychu a zábavě, tak i k výchově nových železničářů. Jak to tak bývá, i velké myšlenky jsou zdarma, byly první plány na dráhu ohromující. Délka 2 kilometry, několik nádraží a technické zázemí.

Realitu začal prověřovat rok 1950. Stavěly se budovy pro pionýry a projektovala se budova nádraží. Protože se stavělo mimo plán a většina práce byla prováděná brigádnicky, docházelo ke zpožděním. Ne všichni považovali tuto myšlenku za nejlepší a raději řešili své vlastní problémy. Základní myšlenka pionýrského městečka se vývojem změnila na vhodnější a jednodušší pionýrský tábor. Podle kroniky Báňských staveb v Sokolově byl tábor určen především pro děti sokolovských horníků.

Přes zdržení bylo 16. července 1950 středisko otevřeno. Parní vláček vyjel na první cestu a přišly první děti. Na začátku provozu bylo středisko velmi populární a traduje se, že o něm byl natočen i filmový šot. V dobovém místním i celostátním tisku se objevilo několik nadšených reportáží. Brzy ale převážily záporné a nevhodnost místa pro sokolovské děti. Blízkost řeky v uzavřeném údolí přinášela mlhy a téměř trvalé vlhko. To se nezdálo být pro zotavení dětí z okolí uhelné pánve, postihované častými mlhami, příliš vhodné. Odborníci navíc doporučovali pro ozdravné pobyty dětí celkovou změnu prostředí.

Po slavném začátku nebyl tábor nějaký čas provozován a kraj hledal jeho jiné využití. Nakonec ho koupilo Ředitelství pošt a telekomunikací v Praze. Pro pražské děti byl pionýrský tábor u Karlových Varů vhodnější než pro sokolovské.

Výstavbu drážky, včetně nádraží a vozového parku, zajišťovalo ředitelství HDBS – Hnědouhelné doly a briketárny v Sokolově. Na výstavbu kolejového oválu, dlouhého asi 840 m, s odbočnou kolejí do remízy, byl použit starý materiál, který zbyl po ukončení provozu odklízových a manipulačních drah na rozchodu 600 mm. Tím byl určen i rozchod pionýrské dráhy.

Jako trakční vozidlo byla z vysloužilých malých parních lokomotiv vybrána lokomotiva Henschel v uspořádání Bm2t, výrobní čísla 12311, vyrobená roku 1913, o výkonu 50 ks (39 kW). Její historie je zajímavá, obzvláště proto, že se lokomotiva zachovala do dnešní doby.

Dne 18. května 1910 navrhl na výkonném výboru podniku Dolové a průmyslové závody, dříve J. D. Starck, a. s. Falknov nad Ohří, podnikový ředitel Ing. František Hvizdalek zakoupení bagru a příslušných lokomotiv s potřebným vybavením na odklíz nadloží uhelné slaje. Spočítal si, že odklíz vlastními prostředky vyjde o třetinu levněji než si účtuje firma Berndt z Mostecka, specializovaná na tyto práce. Rozhodnutí bylo rychle realizováno, a tak ještě téhož roku byly na skrývku lomu Luitpold v Dolním Rychnově dodány dvě parní lokomotivy o rozchodu 600 mm a elektrický korečkový bagr od renomované berlínské firmy Orenstein & Koppel. Představy ředitele Hvizdalka se ukázaly správné a zkušební provoz se osvědčil. Následovaly proto další dodávky lokomotiv i vybavení. V archivu podniku se dosud nepodařilo zjistit, kdy „naše“ lokomotiva začala na Sokolovsku pracovat, a její osudy od doby, kdy byla v roce 1913 v Kasselu vyrobena, do roku 1919 nejsou známy. Její pobyt v sokolovském revíru je doložen až v roce 1919, tehdy byla její cena 14 000 říšských marek. Lokomotiva byla nasazena na skrývku lomu Luitpold (později Antonín) a byla označena číslem 2. V třicátých letech minulého století se za velké hospodářské krize těžba snížila a některé lokomotivy byly pro nepotřebnost prodány. To se ale již ukazovala mnohem větší ekonomická účinnost rozchodu 900 mm. S rozvojem těžby po začátku války byly již nakupovány jen lokomotivy a vozy s tímto širším rozchodem. Pro malé lokomotivy, které nebyly prodány, bylo práce málo a většinou byly odstaveny a chátraly.

Naši lokomotivu ale roku 1942 opravili v chodovské strojárně Karl Gasch a pak ji dokonce od 14. února do 13. června 1944 půjčili sokolovské chemičce, kde posílila dopravu do doby dodání nové lokomotivy. Po návratu do revíru zazila poslední měsíce pracovního nasazení, když byla používána na otvírce nového lomu Silvestr. To měla přiděleno číslo 50/1. Po ukončení skrývky na rozchodu 600 mm nebyla sešrotována, ale dostala se po velké opravě na dráhu v Pionýrském. Zde byla označena podle stylu velkých drah číslem 200.001, bez ohledu na to, že lokomotiva s tímto číslem u ČSD jezdila. V táboře řadu let vozila děti za odborného dohledu pracovníků

Parní lokomotiva Henschel Kassel, výrobní číslo 12311/1913, číslo kotle 24206, jako pomník. 6. srpen 1978.

kolejové dopravy dolu Antonín. Po ukončení kotelního povolení a odstavení se nevědělo, kam s ní. Do šrotu se nedostala díky nízké ceně šrotu a vysokým dopravním nákladům. Jednalo se i o jejím prodeji soukromníkovi. Jednání ale skončilo na ceně za dopravu a také na tom, že nebylo kam lokomotivu uložit. A tak byla nakonec postavena na kolejový pár v areálu tábora a stala se pomníkem, na kterém bez údržby chátrala a bylo z ní postupně odstraněno vše, co se dalo odmontovat. Veřejnosti byla nepřístupná a téměř se na ni zapomnělo. Na jaře 1995 si ji, již notně zchátralou, na 30 let pronajalo Muzeum průmyslových železnic (MPŽ) a Henschel se

přestěhoval za lepším osudem do Mladějova na Moravu, kde měl projít generální opravou. Na ni se ale peníze nenašly. Po přechodu MPŽ z Mladějova do Zbýšova se přestěhovala i naše lokomotiva. V současné době je znovu připravena na generální opravu. V Česku se dochovalo jen velmi málo parních lokomotiv na rozchodu 600 mm, a tak je pravděpodobné, že naši lokomotivu čekají ještě dlouhá léta provozu.

Pro dopravu dětí na pionýrské dráze byly připraveny tři vagonky. Jednoduchý dvouosý otevřený se stříškou a podélnými sedadly, dvouosý vysokostěnný se sedátky, upravený z nákladního vysokostěnného vozu, a čtyřosý uzavřený „rychlíkový“ vůz, podle dobového tisku vyrobený „přesně podle vzoru normálních rychlíkových vozů“. Výpravní budova drážky byla dokončena později a pak sloužila jako správní budova tábora. Drážka byla v provozu jen v létě, kdy byl otevřen pionýrský tábor, a jezdila podle potřeby vedení tábora. Veřejnost k ní přístup neměla. To spolu s polohou tábora mimo frekventované trasy vedlo k tomu, že lidé na Sokolovsku a Karlovarsku o drážce téměř nevěděli. Znali ji spíše děti poštovních zaměstnanců z Prahy. Koncem padesátých let byla parní lokomotiva nahrazena starší dieselovou lokomotivou MD2b, původem z některé z četných úzkorozchodků v okolí Karlových Var. Její údržbu a provoz převzali mládežníci z lokomotivního depa Karlovy Vary dolní. Ti se o ni trvale starali v rámci závazkového hnutí. Drážka byla vybavena velmi dobře, na přejezdu měla funkční závory a jednokolejná zastávka byla kryta návštěvníky. Na odbočné koleji byla dokonce postavena jednokolejná lokomotivní remíza.

Do drážky se neinvestovalo, ale údržba postačovala k bezpečnému provozu, který byl jen několik dní v létě, podle potřeb jednotlivých turnusů dětí. Počátkem sedmdesátých let byl vyřazen „rychlíkový“ vagon a sešrotován. V osmdesátých letech zájem o drážku opadal a po poruše lokomotivy nebyl zájem ji opravit nebo nahradit jinou. Tehdy ještě bylo v provozu několik dráček s podobnými lokomotivami a nebylo by těžké dráhu udržet v provozu. Raději se ale přestalo jezdit.

Naděje pro drážku přinesl rok 1988, kdy se uvažovalo o jejím využití pro turistický ruch. Přílišná odlehlost a nevhodnost tábora pro turistiku však takovému řešení nepřála. Další nápad na záchranu přišel v roce 1992, kdy se uvažovalo o přestavbě na rozchod 900 mm, jenž byl tehdy ještě běžný v západní části sokolovského revíru. Pro tento rozchod bylo k dispozici veškeré vybavení. Ovšem náklady vložené do zcela nové stavby, která by vedla odnikud nikam, se nikdy nemohly vrátit.

Poslední, již zcela fantastický nápad, přinesl v roce 1995 časopis Magazín T95. V sugestivně psaném

Motorová lokomotiva MD2b v čele vlaku.

Osobní vozy v provozu 6.srpna 1978. Nápis na dřevěné postranici „osobního vozu“ dokládá dobrou péči o údržbu. Drážka jezdila spolehlivě a bezpečně.

článku se doporučovalo prodloužit pro lokomotivu Henschel dráhu o rozchodu 76 centimetrů od Svatošských skal do Lokte. Vzhledem k tvaru údolí řeky Ohře a nemožnosti v něm postavit za rozumné náklady železniční trať, byl nápad jen fantazií. Autor si ve svém nadšení pro plánování ani nezměřil rozchod kolejí.

Pionýrská drážka i pionýrský tábor začaly za velkého nadšení bez reálných představ o možnostech využití daného místa, které se na vybraný účel příliš nehodilo. Přesto drážka vydržela v provozu přes 30 let a dětský tábor ještě déle. Stala se tak poučením pro budovatele dalších podobných drah. Touha po vlastní malé dráze na Karlovarsku nezanikla, oživila se v posledních letech, kdy v hornickém muzeu v Krásné začala 17. května 2008 jezdit podobná drážka na stejném rozchodu. Ale o ní až příště.

A úplně nakonec – další úzkorozchodná drážka na rozchodu 600 mm vzniká na Kateřině u Soosu, blízko železniční stanice Nový Drahov. Její první jízdy pro veřejnost se uskutečnily 14. dubna 2012.

Rudolf Tyller

Národní přírodní rezervace Rolavská vrchoviště

V květnu letošního roku se konečně splnilo dlouholeté přání profesionálních pracovníků v ochraně přírody Karlovarského kraje. S účinností od 1. července 2012 byla vyhlášena Národní přírodní rezervace Rolavská vrchoviště. Příslušný úřad, Ministerstvo životního prostředí, stanovil nové chráněné území v katastrálních územích Přebuz, Rolava a Chaloupky u Přebuze na neobvykle velké ploše 751 ha. Společně s ochranným pásmem (227 ha) se nová národní přírodní rezervace rozkládá na území dosahujícím téměř deseti kilometrů čtverečných. Pro úplnost je však třeba uvést, že NPR Rolavská vrchoviště se překrývá s již dříve vyhlášenými NPR Velké jeřábí jezero a NPR Velký močál. Zahrnuje také část evropsky významné lokality (EVL) Krušnohorské plató.

Řečeno slovy prozaika: však už bylo na čase. Přestože Rolavská vrchoviště představují mimořádně hodnotnou přírodu na velké ucelené ploše, až do vyhlášení EVL Krušnohorské plató v roce 2005 nebyla většina území nijak zvlášť chráněna. Pro odborníky z jiných krajů, kteří na Rolavu zavítali, to byla těžko pochopitelná věc. Přitom díky výzkumům Jaroslava Michálka, Jiřího Hadince, Ondřeje Volfa, Víta Zavadila, Vladimíra Melíchara a dalších biologů nebyla hodnota Rolavských vrchovišť v odborných kruzích žádným tajemstvím. Zdá se proto, že i v dnešní době je z Prahy do českého

pohraničí někdy hodně daleko – kdyby se tato lokalita nacházela ve středních Čechách, nepochybně by se již dávno těšila zvláštní ochraně.

Význam Rolavských vrchovišť spočívá zejména v zachování přirozených (původních) nebo přírodě blízkých rašelinných a mokřadních biotopů na dostatečně velké ploše, aby byly zajištěny přírodní rozmanitost a rovnováha. Jako pramenná oblast říčky Rolavy současně rašeliniště podporují stálý a relativně vyvážený odtok povrchové vody do okolní krajiny v průběhu roku. V oblasti se vyskytuje mnoho ohrožených druhů

Údolí Slatinného potoka. Foto Jiří Hejkal.

živočichů a rostlin, někdy na jediném místě v Karlovarském kraji. Některá zvířata, citlivá na rušení, zde nacházejí relativní klid. Hodnotu národní přírodní rezervace navyšuje areál bývalého cínového dolu („Cíňák“) s mimořádnou koncentrací zvláště chráněných nebo ohrožených druhů rostlin.

Do národních přírodních rezervací je zakázán vstup bez souhlasu orgánu ochrany přírody. Některé lokality (například vodní nádrž Licha) by však v budoucnu měla zpřístupnit navrhovaná naučná stezka.

Biotopy

V oblasti je rozptýleno několik rozsáhlých vrchovišť, která jsou (vedle antropogenních stanovišť Cíňáku) nejcennějšími biotopy národní přírodní rezervace. Nazývají se Brumiště, Na Číhané, Velké jeřábí jezero, Velký močál, Volárna – východ a Volárna – západ. Vrchoviště představují typ rašelinišť, který je zásobován pouze vodou z atmosférických srážek a obsahuje velmi málo minerálních látek. Střed velkých vrchovišť je otevřený, tj. bez stromů a větších keřů. V ideálním případě obsahuje množství vrchovištních šlenků (rašelinných jezírek), jak je tomu například v případě Velkého močálu. Typický je výskyt masožravých rostlin – rosnatek. Otevřená vrchoviště obklopují porosty borovice rašelinné, připomínající vysokohorskou borovicí kleč. Tyto porosty jsou velmi obtížně prostupné a představují přirozenou ochranu nejcennějších otevřených ploch. V národní přírodní rezervaci se však vyskytuje také

Borovice rašelinná. Foto Jiří Hejkal.

přibližně 30 dalších menších vrchovišť, která se prolínají s mokřými loukami a přechodovými rašeliništi (viz dále). Dohromady vrchoviště pokrývají okolo čtvrtiny výměry Rolavských vrchovišť.

V lemech vrchovišť a mělkých nivách vodních toků se vyskytují přechodová rašeliniště. Ta se vytvořila zejména podél pramenů říčky Rolavy, Jeleního a Slatinného potoka. Přechodová rašeliniště jsou navíc sycena podzemní vodou a obsahují již více minerálních látek. Kromě rašeliničků a dalších mechů v nich rostou především rostliny z čeledi šachorovitých (například suchopýry a ostřice).

Výčet mokřadních biotopů doplňují rašelinné a podmáčené smrčiny. První typ smrčin je mnohem vzácnější a je velmi ohrožen lesnickými melioracemi (odvodněním). Naproti tomu podmáčené smrčiny zabírají skoro polovinu výměry rezervace. Rašelinné smrčiny porůstají pouze silně zamokřené půdy a tvoří více rozvolněný stromový porost. Vyskytují se nejčastěji po obvodech vrchovišť v sousedství borovice rašelinné.

Samostatnou kapitolu představuje areál bývalého cínového dolu. Na ruinách a zbytcích staveb se vytvořila jedinečná společenstva lišejníků a rostlin. V okolí bývalých objektů a podél cest nalezneme mozaiku vlhkých vřesovišť, smilkových trávníků a drobných vodních ploch. Charakteristický je výskyt několika druhů plavuní. Mimořádně hodnotný je zanořený prostor bývalé deponie kalů. V něm se nachází směs mnoha zajímavých biotopů, od větší tůně přes obnaženou rašelinu po zrašelinělé louky. O některých zákoutích Cíňáku, biologicky velmi cenných nebo krajinářsky zajímavých, vědí jenom přírodovědci a lesníci.

Pro úplnost je třeba dodat, že na spíše sušších místech se nalézají horské třtinové smrčiny a horská vřesoviště.

Rostliny

V národní přírodní rezervaci bylo v posledních letech nalezeno 25 druhů zvláště chráněných rostlin, z toho 5 kriticky ohrožených. Do této nejpřísněji chráněné kategorie patří i rosnatka anglická (*Drosera anglica*), která vytváří ve velkých vrchovištích silné populace. Porůstá zejména bahnitě okraje mělkých rašelinných jezírek. Na těchto místech bývá přítomný i kříženec s rosnatkou okrouhloolistou, který se nazývá rosnatka objevčitá. Dalším kriticky ohroženým druhem rezervace je vítod douškolistý (*Polygala serpyllifolia*). Jedná se o drobnou, nenápadnou rostlinku, kterou v rámci rezervace lze nalézt pouze v areálu Velkého cínového dolu, zde ale velmi početně. Vyskytuje se v západní Evropě a v Krušných horách končí její souvislé východní rozšíření. Z kategorie silně ohrožených rostlin lze vyzdvihnout velmi vzácnou plavuňku zaplavovanou (*Lycopodiella inundata*). Na dvou mikrolokality Velkého cínového dolu porůstá téměř holé, občas zaplavované plochy rašeliny. V posledních letech její početnost mírně vzrůstá. Společně s rosnatkou okrouhloolistou vytváří na pozadí temné rašeliny krásné barevné kombinace. Kategorii ohrožených druhů zastupuje například klikva bahenní (*Oxycoccus palustris*). Ta patří společně s borůvkou, brusinkou a vložyní do čeledi brusnicovitých. Porůstá rašeliníky a je velmi častá ve všech vrchovištích a přechodových rašeliníštích. V letošním roce byly v národní přírodní rezervaci nalezeny dva nové druhy zvláště chráněných rostlin. Oba patří mezi krásné druhy našich orchidejí a byly objeveny, jak jinak, v areálu Velkého cínového dolu. První druh, prstnatec májový pravý (*Dactylorhiza majalis* subsp. *majalis*), je na Kraslicku sice místy hojný, ale v Rolavských vrchovištích nebyl odborníky očekáván. Druhý druh, krušík tmavočervený (*Epipactis atrorubens*), je po několika desetiletích znovuobjevený druh. Na Cířáku vytváří jedinou životaschopnou populaci v Karlovarském kraji.

Krušík tmavočervený. Foto Jiří Hejkal.

Živočiškové

V oblasti se trvale vyskytuje okolo 30 druhů zvláště chráněných živočichů. Nejvíce z nich patří mezi ptáky, kteří zde mají dobré podmínky pro svůj nerušený vývoj. Nejvýznamnější je výskyt dvou druhů tetřevovitých ptáků – tetřeva hlušce (*Tetrao urogallus*) a tetřívka obecného (*Tetrao tetrix*). Zatímco tetřev je spíše lesní druh, tetřívka lze zastihnout i na lučních enklávách a v dalších otevřených biotopech, například v okolí vodní nádrže Lícha, na lokalitě Lučiny nebo v údolí Slatinného potoka. Tetřev byl pozorován (nebo byly nalezeny jeho pobytové stopy) nejčastěji v lesních celcích zejména kolem roku 2000 a v jednom případě také v roce 2010. Přesto je v současné době osud krušnohorského tetřeva značně nejistý. Poněkud optimističtější výhled poskytuje populace tetřívka, který bývá nejčastěji pozorován v sousední Přírodní památce Přebuzské vřesoviště a na nedalekém Rolavském vrchu. Z dalších, na území národní přírodní rezervace prokazatelně trvale žijících ptáků, lze jmenovat čápa černého (*Ciconia nigra*), krahujce obecného (*Accipiter nisus*), kulíška nejmenšího (*Glaucidium passerinum*) a sýce rousného (*Aegolius funereus*). Nejhojnějším obojživelníkem oblasti je čolek horský (*Triturus alpestris*). Ten se rozmnožuje v drobných vodních nádržích a tůňích a má zde velmi dobré životní podmínky. Osluněné plochy vyhledávají dva zvláště chráněné druhy plazů: ještěrka živorodá (*Zootoca vivipara*) a zmije obecná

(*Vipera berus*). Z bezobratlých živočichů je nejzajímavější nález kriticky ohroženého střevlíka *Carabus nitens* v areálu bývalého cínového dolu. Přestože byl nalezen před čtvrtstoletím, vzhledem k příhodným podmínkám je možno považovat jeho současný výskyt za pravděpodobný.

Pátého října letošního roku se ve zdejší přírodě konala malá oslava k vyhlášení národní přírodní rezervace. Autor tohoto příspěvku by chtěl upřímně poděkovat jejímu organizátoru Janu Matějku a dále všem přírodovědcům a nadšencům, kteří se o zřízení NPR Rolavská vrchoviště v minulosti zasloužili.

Jiří Hejkal

Opomíjená místa v krajině II. – Rybníčky nad Hlavnem

V krajině kolem nás jsou místa preferovaná, zatracovaná, obecně známá i opomíjená. Ne vždy je to důsledek kvality daného území, snad častěji příčinou pohodlná dostupnost krajiny. Určitou roli hraje také subjektivní vnímání estetických hodnot v krajině. Některá území jsou přehledná, čitelná, „uklizená“ – ty mají předpoklad, pokud obsahují nějakou, byť drobnou pestrost, být adepty na místa vyhledávaná. Avšak některá území vzhledem ke své neprostupnosti, vysoké míře divočiny nebo jinými slovy obecné nepohodlnosti jsou odsouzena k opomíjení, byť mohou být svou pestrostí velmi bohatá. A mezi taková mohou patřit i území, která původně vytvořil člověk pro své potřeby a dal jim tak dlouhodobý krajinný rámec. V předchozím příspěvku (Sokolovsko 2/2012) bylo představeno území sice dostupné a viditelné, přesto opomíjené. Nyní se podíváme na místo schované a zarostlé, a proto opomíjené. Typově je jím například krajina rybníčků nad Hlavnem.

Ve svahu nad posledními staveními severního okraje obce Hlavno se nachází území tvořící zónu mezi vesnickou obhospodařovanou krajinou, ať už v podobě zahrad a záhumenků nebo pastvin a luk, a hranicí lesa vymezeným oplocením místní obory. Celé území je předělem mezi vesnickým prostorem a starou výsypkou nasypanou v 60. letech 20. století.

Již z letmého pohledu na mapu, a je v celku jedno na kterou, lze zjistit, že se zde nachází území morfologicky různorodé, členěné mělkými zářezy a dolíky. Z pohledu na letecký snímek (tzv. ortofotomapa) lze zjistit, že je to území různorodé i vegetačním pokryvem. V prunicích většiny map lze přečíst otevřené luční porosty, výskyt kvetoucích bolševníků velkolepých, keřové formace a stromy a také několik rybníčků. Vlastní pochůzkou lze rozmanitost území doplnit ještě o mokřady, zazemněné rybníčky a drobnou vodoteč. Tento nepřehledně pestrý charakter tak trochu celé území izoluje a vyčleňuje jej ze společného užívání s okolní krajinou. Jestli je to dobře či špatně, nechme posoudit následující řádky.

Rybníčky, které tak trochu určují základní charakter území, zde vznikaly pravděpodobně průběžně po nasypání výsypky, ze které se sem dostávala voda drobnými průsaky. Již po nasypání výsypky vznikala v dolících zavodněná místa, která nejspíše inspirovala a zároveň umožňovala jednoduché terénní úpravy pro stavbu malých rybníčků. Těch zde bylo postupně vytvořeno 5, respektive 6 včetně drobné vodní tůň. Jestli plnily klasickou rybníkářskou funkci, tzn. chov ryb, není dnes zřejmé, s vysokou pravděpodobností ji lze ale předpokládat. Je však jisté, že nahrazovaly rybníčky jiné, které byly nedaleko od současných výsypkou zasypány. Současný charakter vodních nádrží již chov ryb bez významnějšího zásahu neumožňuje. Jeden z rybníčků – ten nejzápadnější (na schématu označen č. 1), možná to byla spíše jen větší tůň, je již plně zazemněn a v křovinách jej prozrazuje pouze houpající se mokřad. Další z rybníčků – ten nejsevernější (č. 2), opět schovaný v hustém náletu a křovinách, je celý zarostlý orobincem širokolistým a množstvím vody, respektive výška vodní hladiny je minimální. Přítomnost orobince způsobuje rychlé zarůstání, neboť tato rostlina mající dostatečný živinový přísun vytváří vysoké množství biomasy rozkládající se ve vodě v bahnitou hmotu. Rychlému zabahnění přispívá i nezanedbatelný opad listů z okolních náletových dřevin. Jako stále funkční rybník vypadá ten nejjižnější (č. 3).

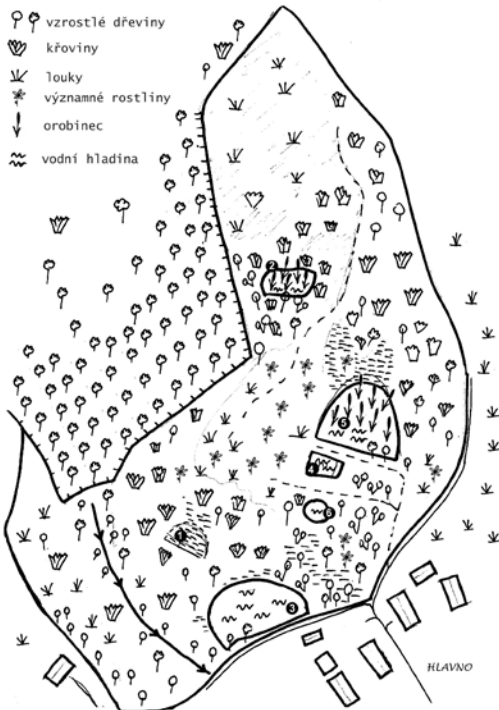

Schéma struktury registrovaného významného krajinného prvku - hlavenských rybníčků.

se v nich sice jen s vybranými rostlinami, jako jsou orobinec širokolistý a orobinec úzkolistý, rdest vzplývavý, zblouhan vzplývavý nebo zajímavá bublinatka jižní. Daleko významnější jsou biotopy přímo navazující na jednotlivé rybníčky. Jsou jimi litorální a mokřadní biotopy závislé na zvýšeném množství vody v půdě a tedy i na vodě v rybníčcích. Zde se již setkáme s mnoha běžnými a mnohdy i vzácnými druhy, z nichž některé patří mezi ohrožené druhy – nalezneme tu rostliny všech kategorií ohrožení (kategorizace ohrožení dle zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.: 1 – kriticky ohrožený, 2 – silně ohrožený, 3 – ohrožený). Bez ohledu na kvantitu a kvalitu jmenujme alespoň několik rostlin pro území nejvýznamnějších: statný kosatec žlutý, drobný rozrazil štitkovitý, prstnatec májový v desítkách kvetoucích jedinců, extra vzácná a nenápadná skřípinka smáčkutá, v širším regionu málo běžná sítna sívá nebo kozlík dvoudomý.

Vodní biotop je také místem pro mnohé vodní živočichy, kteří jsou závislí svým rozmnožováním na vodním prostředí. Mezi nejjednodušeji zaznamenanelné patří obojživelníci. Setkáme se tu s ropuchou obecnou, skokanem hnědým a skokanem zeleným, a se 3 druhy čolků – čolkem obecným, čolkem velkým a čolkem horským. Jejich přítomnosti na jedné straně přispívá absence rybí obsádky, která je v jejich larválním stádiu neohrožuje sežráním, na druhou stranu těmto obojživelníkům neprospívá nadměrné zarůstání vodní hladiny orobincem (nejenže orobinec postupně zarůstá celou nádrž, ale ve vztahu k obojživelníkům především nádrž zastiňuje a zamezuje tak dostatečnému prohřívání vody).

Ve středu území jsou pak ještě další 2 rybníčky, z nichž ten menší spodní (č. 4) je sice plný vody, ale k využívání dosti malý, a ten horní větší (č. 5) trpí nedostatkem vody a v posledních letech silným zarůstáním orobincem úzkolistým. Ten dokázal za posledních deset let, kdy rostl pouze v části litorálu, zarůst téměř celou vodní plochu. Nadměrné množství aktivní biomasy a mělká voda způsobují zánik rybníku jako takového. Dlouhodobé existenci nepřispívá ani prokopnutá strouha v hrázi, která vodu běžně sice neodvádí, ale v případě zvýšené hladiny např. po jarní vodní dotaci část vody převede do spodní nádrže. Soustavu rybníčků doplňuje ještě drobná tůň (č. 6). Všechny rybníčky jsou napájeny pouze srážkovou vodou nebo drobnými průsakovými prameništi v okolních svazích, nemohou se tedy spoléhat na vydatnější vodu z potoků.

Pomineme-li, že rybníčky slouží primárně k chovu ryb, tak u nich můžeme sledovat i jiné funkce, které v krajině plní. Jsou retenčními nádržemi zachycujícími vodu v krajině a hospodařící s ní (i když v tomto případě, vzhledem k zaměňování, je tato funkce značně potlačena), jsou estetickým prvkem a mimo jiné také významným biotopem rostlin a živočichů. Setkáme

Pestrost území ve zdejších prostředí není vázaná jen na zde popsané rybníčky a doprovodné biotopy. Na sušších místech nad rybníčky se nachází travnaté biotopy s přechody k vřesovištím a bezkolencovým ladům. A právě do dřevinami nezarostlých ploch nad rybníčky je soustředěn další potenciál území – luční biotopy s řadou významnějších rostlinných druhů střídané drobnými vřesovišti. Jmenujme alespoň růžově a bíle kvetoucí kociánek dvoudomý, modře kvetoucí čertku luční, přízemní pcháč bezlodyžný, teplomilnější pupavu obecnou, nenápadný len počistivý, nápadnou travu třeslici prostřední, ostřici dvouřadou a pravděpodobně i ostřici bledavou.

Zbytek území je tvořen neprůstupnými křovinami hlohů a vzrůstajícími nálety, které poskytují výborné hnízdní i úkrytové možnosti mnoha druhům hmyzu a ptactva. Ale to by byla další kapitola.

Jak je z popsaného vidno, i tak trochu zapomenuté rybníčky mohou nejen sami o sobě, ale i ve svém okolí soustředit mnoho pozoruhodností. Možná právě proto bylo celé území v roce 1993 registrováno jako významný krajinný prvek – což je jakýmsi základním pilířem územní ochrany podle zákona o ochraně přírody a krajiny (z. č. 114/1992 Sb.), který zamezuje negativním zásahům do území bez souhlasu příslušného orgánu ochrany přírody.

V závěru bych chtěl na tomto příkladu poukázat na skutečnost, že právě takovéto drobné rybníčky z naší krajiny ve 2. polovině minulého století z velké míry vymizely a v posledních desetiletích mizí i nadále. Pravda, občas se povede někde vybudovat nový, bilance je však stále výrazně záporná. Stačí se při cestách krajinou dívat kolem sebe a zjistíme, že v téměř každé úžlabině, na drobném potůčku byl nějaký poldr, rybníček či tůň. Dnes je prozrazují jen podmáčená místa s prokopnutou hrází nebo sezónně zadržaná voda po jarním tání. Většina z nich byla budována ze zjištěných důvodů – zachytit vodu pro potřeby fungujícího malohospodářství, pro závlahu, pro chov ryb nebo pro zmírnění sezónních povodní. Dnes je většina funkcí těchto vodních děl nahrazena modernějšími a efektivnějšími způsoby, nicméně všechny jejich funkce stále nelze nahradit. Protipovodňové poldry pomohou dnes možná více než v minulosti, zadržaná voda zvlhčí mikroklima, drobný chov ryb udělá radost (intenzivní rybníkářské využití malé nádrže s dnes nutnou ochranou před zloději není rozhodně efektivní) a i malá nádrž dokáže dlouhodobě příjemnit okolní prostředí.

K jejich obnově a navrácení vody do krajiny stačí velmi málo – trochu snahy. Odměnou pak nemusí být vůbec jen peněžitý efekt, ale fungující krajina, ve které žijeme, a která tak svou pestrostí dokáže zvyšovat kvalitu života, ať již měřitelnou v podobě zvýšené vlhkosti vzduchu, zvýšené biodiverzity nebo jen efektem dobrého pocitu.

Dekorativní třeslice prostřední. Foto Petr Krása.

Petr Krása

Pohled na zarůstající rybníčky v krajině nad Hlavnem. Foto Petr Krása (viz článek na str. 39).

Petr Rejsek v dobové četnické uniformě nad zbytky místa tragédie v bývalé Horní Žitné (viz článek na str. 28).

Rosnatka objevčítá. Foto Jiří Hejkal (viz článek na str. 36).